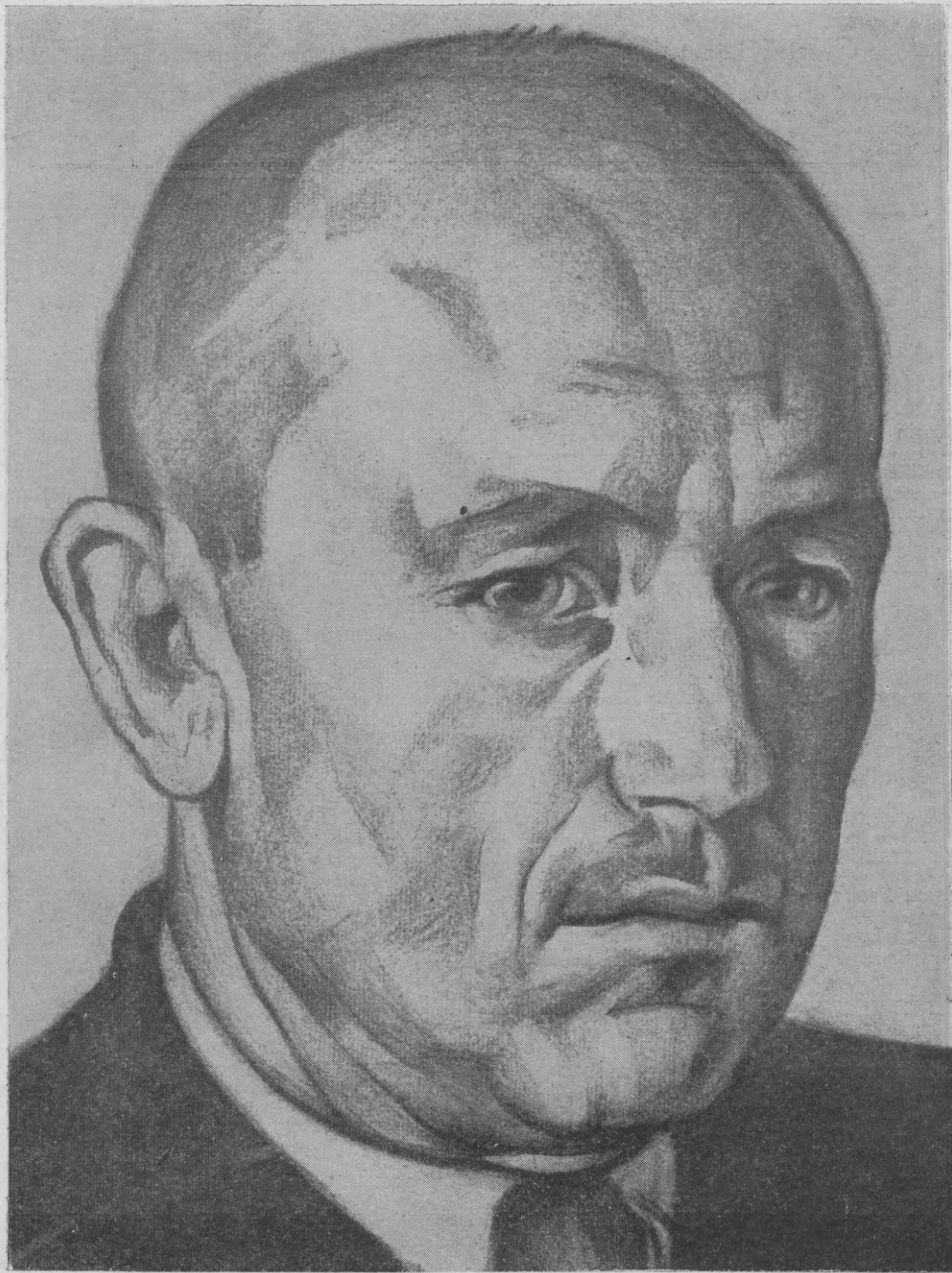

Tänapäev

Nr 1 jaanuar 1938

Iga Teie küsimuse vastab

Eesti Rahvaleksikon

O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ väljaandel ilmuv suur üheköiteline „Eesti Rahvaleksikon“ sisaldab üle 30 000 sõnaseletuse umbes 1000 leheküljel (2000 veerü), rohkete piltide ja tabelitega.

Teos ilmub vihkude kaupa, iga vihk ca 100 lehekülge

ILMUS II VIHK

Eesti Rahvaleksikon

on täiuslikum rahvaentsüklopeedia, täites seejuures täiel määral ka biograafilise leksikoni, võõrsõnade sõnastiku, õigekeelsus-sõnastiku, kohanimede ja uute eesnimede käsiraamatu ülesandeid.

Eesti Rahvaleksikoni

püüdeks on seega esitada laiemale haritlaskonnale ning kultuurihuvilistele rahvakihtidele esijoonel vajalikku teatmetevara kokkusurutud kujul ühes ning ainukeses teoses, püüdes seega olla kõige praktilisemaks teatmeteoseks neile, kellele mitme käsiraamatu omandamine teeks majanduslikke raskusi.

TUTVUGE EESTI RAHVALEKSIKONI SELETUSTE LIHTSUSE JA SELGUSEGA.

TUTVUGE EESTI RAHVALEKSIKONI PILDRIKKUSE JA VÄÄRTUSEGA.

„Eesti Rahvaleksikoni“ I vihu ilmumise puhul kirjutasid arvustajad:

„Arvestades „Eesti Rahvaleksikoni“ suurt materjalihulka, selget ja lihtsat käsitamisi viisi ning sõnastust ja hinna odavust, võib loota, et see raamat leiab asukoha kõikjale, kel pole võimalust hankida endale suurt hulka mitmesuguseid kaldeid teatmikteoseid. Temas seletatud sõnust piisab igapäevaseks tarvitamiseks nii algkooli kui ka kõrgema haridusega isikuile.“

A. T(iitsm)AA, „Postimees“, 26. okt. 1937. a.

„Raamatuil, mida reklaamitakse rahva-väljaannetena, sageli ei ole mingit väärtust: nad on kas valesti tõlgitud või hooletult maha kirjutatud. Eestis õnneks on täpsuse nõue rahvaraamatutelt üha täielikumalt maksvusele pääsemas ning täna on võimalik nentida üht väljaannet rahvaraamatu kõiki võimalikke voorusi tõsiselt taotlevat. See on „Eesti rahvaleksikon“, mille 1. vihk äsja ilmus. Inimene, kes selle teose hoolsasti on läbi lugenud, nii et ta võib väita ennast selle sisu hästi tundvat, ei tarvitse olla väga mures oma üldhariduse pärast. Suurest entsüklopeediast minna üldharidust hankima on veidi tülikas ning ehamugav, ent lühikest sõnaraamatut, nagu käesolevat, on mõtet nimelt kaanest kaaneni uurida.“

A. R., „Meie Maa“, 9. okt. 1937. a.

Eesti Rahvaleksikon maksab ette tellides ainult 9 krooni

O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“

Tartus, Gustav-Adolfi 8, tel. 2-66. Posti jooksev arve 22-32

TÄNAPÄEV

NR. 1

JAANUAR 1938

IV AASTAKÄIK

- A. Hanko: Sallivus ja sallimatus
E. Laaman: Vestlusi A. H. Tammsaarega
H. Raudsepp: Tammsaare südameleule kujundajana
P. Viiding: A. H. Tammsaare tänapäeva-kriitikuna
Katkeid A. H. Tammsaare romaanist „Tõde ja õigus“ II
K. A. Hindrey: Tammsaare ja tema töö menu
J. Kaup: Protokolle Pearu ja Andrese rassimisest
K. Melso: Jakob Liiv †
A. Piip: Välispoliitilisi väljavaateid
H. Vellner: Tallinna kiri
A. Hellat: Kõne ühiskondlikus teenistuses
K. Hintzer: Välja talvisesse loodusesse
B. Linde: Teatrikooli küsimusest
- K. E. Sööt: Vastus juubelitervitustele
A.: Kas Tartu vaim?
A. Hanko: Pilg rahutusse maailma
M. Päss: Opetatud Eesti Selts ja eestlus
V. Poska-Grüntal: Organiseeritud naiste tegevusest ja tegevusetusest
V. P.: Uus turuhoone
J. Kangur: Rahvuslikest uuestisündidest
V. Kaljumäe: Kus on inimeskaitse-selts?
L. Mõtus: Popsi elu
M. Päss: K. A. Hindrey, baltlus ja läänlus
V. A.: Tartu teatrielu sügishooajal
Pearu Orava: Usk ja piibel
E. Nurm: Kas raekoda või linnamaja?

Kaanel A. H. Tammsaare prof. N. Triigi sõejoonise järgi

K. Hintzeri Contax-foto

Viimaste olümpiamängude suusahüpetevõitja, norralane R. Anderson Ga-Pa hüppemäel

Sallivus ja sallimatus

Näib, et inimene ei ole siiski selline „väike pai poiss“, nagu arvavad moodsad ratsionalistid ja nagu on ustud vahel varemgi, eriti kaheksateistkümnendal sajandil.

„Inimene on oma loomult vooruslik, mõistusest juhitav olend, kellel puudub õelus. Ta on rahuarmastaja ja omakasupüüdmatu, kelle mõtlemist ja tegevust alati juhib loogika. Kui tal leidub mõningaid nõrkusi, siis on selle põhjuseks kultuuri puudus. Kui kõrvaldada teadmatus ja eelarvamised ning kaotada ühiselulise korralduse ebatäielikkus, siis saab inimesest jälle täiuslik olend, mida ta on oma loomu poolest. Kurjus ei ole inimeses endas, vaid väljaspool teda. Antagu inimesele teine, parem ümbrus, ja vaesus, kuritöö, ülekohus, rumalus, sõda kaovad.“

Nii õpetavad optimistid, kes ei ole veel kaotanud usku ideaalsesse inimesse. Ja ajajärgul enne Maailmasõda, sel ajal, mil ka A. H. Tammsaare kasvas, õppis ja arenes, kõneles vene edumeelne haritlaskond väga palju „parema tuleviku otsinguist“, ta uskus selle tuleviku saabumise võimalusse teatud määral vahel isegi veel siis, kui ta inimese iseloomus just eriti palju head ei näinud.

Selgemini kui iialgi varem on viimased paarikümmend aastat näidanud, et asjalikumalt ja õigemini elule vaatavad ehk siiski need, kes leiavad, et „inimese südame mõtlemised on kurjad tema lapsepõlvest saadik“. Sest see, mis viimase paari kümne aasta jooksul metsikuse poolest on sündinud ja mis veel edasigi sünnib, tuleb ju ilmsiks läänekultuuri piirkonnas, milline kultuur arvab end olevat väga kõrgele tasemele jõudnud.

Kui A. Palitsõn Venemaa anarhia-ajajärgu kohta seitsmeteistkümnendal sajandil jutustab, et „isad ja emad sõid oma lapsi, lapsed oma vanemaid, võõrustajad oma külalisi; inimesliha müüdi turgedel, reisijad ei julgenud võõrastemajades ulalust otsida“, siis võib ju, kui tahetakse, sellist koledust põhjendada vähese kultuuriga.

Samuti võidakse, kui tahetakse, madala kultuuriga seletada nähtusi, milledest jutustavad näiteks Vana-Kreeka ja Egiptuse revolutsioonide kirjeldajad, samuti ka metsikusi Böömimaal hussiidide mässu ajal.

„Isad tapsid oma poegi, palvetajad altari ees löödi surnuks; teised müüriti Dionysose templisse ja nad surid seal; paljud surmasid end ise . . .“

„Vend tõuseb venna vastu ja isad võitlevad oma laste nagu vihaseimate vaenlaste vastu. Kõikjal lüüakse inimesi surnuks. Krokodillid on inimlihast küllastunud . . .“

„Sigismundi ja Ziska soldatid, keda „surma ingliteks“ nimetati, tormasid nagu madu üle maa ning hävitasid kõik, kes nendega ei ühinenud. Ini-

mestele peeti jahti nagu metsloomadele. Tuhanded heideti söekaevandustesse . . .“

Kuid mis sünnib meie päevil, mil kultuur ometi nii kõrgel järjel seisab!

Venemaal hukkus 1917.—1922. aastani umbes 15 miljonit inimest. Nendest suri nälga umbes 5 miljonit, teised tapeti või surid revolutsiooni koledustega seoses.

Tundub uskumatuna, kuid ometi langesid Venemaal 1921.—1922. aastani tuhanded inimesed kannibalismi ohvriks, söödi lihtsalt ära, kusjuures inimliha sai ka kaubaaineks. Igatahes väidavad seda „Krasnaja Gazeta“ 31. dets. 1921., „Pravda“ 5. jaan., 10. veebr., 26. märtsil, 22. mail 1922., „Isvestija“ 29. jaan. 1922. K. N. Georgijevski oma raamatus „Näljast“ 1922. jne.

Nagu näha ametlikest teadaannetest, jätkub verine sisevõitlus Venemaal jõudsasti, kuigi näib olevat juba küllalt aega olnud selleks, et luua Venemaal kord, kus „maailmas ei ole enam vaenu“ — nagu laulsid omal ajal vene utopistid, kes otsisid paremat tulevikku.

Välja arvatud ehk Lõuna-Ameerika riigid, kus kodusõda sageli on vähem verine kui mürarikas ja osalt naljakaski, kannab rahva seesmine võitlus, mis on relvade tarvitamiseni viidud, harilikult metsikumat laadi kui rahvusvaheline sõda. Vangilangenutele ei taheta alati armu anda, igatahes püütakse neid sageli mitte kahjutuks teha, vaid hävitada. Nagu näha Hispaania kodusõjast, ei ole kultuur siin toonud mingit muudatust, vaid hispaanlaste keskel näib valitsevat mõtlemisviisi, mida väljendas omal ajal väga iseloomustavalt Hispaania vana kindral Narvaez. Kui ta surivoodil oli, manitses pihi-isa teda oma vaenlastele andeks andma. „Mul ei ole ühtegi vaenlast, ma tapsin nad kõik maha,“ vastas kindral.

Kuid mitte ainult kodusõjas ei tule ilmsiks metsik viha, vaid seda võib näha mujalgi ka meie kõrgkultuuri ajajärgul. Nii kõneldakse, et Itaalia marssali Graziani lahkumise üheks põhjuseks Abessiinia asekinga ametist olnud peamiselt valitsuse nõudmine sõjavangide hukkamise asjus. Vana sõjamees ei olevat saanud selle nõudmisega leppida. Kuidas ka lugu oleks, niipalju on teada — mida ka itaallased ise ei salga —, et itaallased on tapnud vangilangenud abessiinlasi, kes oma vabaduse ja iseseisvuse eest on võidelnud.

Võimatu on õieti ligikaudugi kirjeldada seda viha, metsikust ja julmust, millega inimene on ajaloo kestes inimest hävitanud, ja see hävitamine jätkub üsna hoogsalt ning jõuliselt. Ja kus inimene ei saa või mõnel põhjusel ei taha — ei ole kasulik! — inimest hävitada, seal püüab ta teda ühel või teisel viisil orjastada, teda oma huvides juhtida.

Seepärast ei ole inimene oma loomult „pai poiss“, vaid ta on rahutu, täis kallaletungi- ja ettevõtlikkusehimu. Teda valitsevad mitmekesised vaistud ja need sunnivad teda tahtma mitte ainult rahu, vaid ka sõda; mitte ainult endaohverdust, vaid ka mõrva; mitte ainult õiglust, vaid oma vajaduste rahuldamist, isegi oma kaasinimeste kulu; mitte ainult tööd, vaid ka jõudeolekut. Need vaistud sunnivad inimest mitte ainult armastama oma ligimest, vaid teda ka vihkama. „Inimene sarnaneb ingluga, kelle taga kurat peidus seisab,“ ütleb P a s c a l tabavalt. Kuna aga inimene on ühiskondlik loom, siis peab ta kooselu võimaldamiseks oma vaiste taltsutama ja end vaos hoidma. Kuid kurat kipub järjest oma pead ingli selja tagant välja pistma.

Nii iseloomustavad paljud teadlased inimest, ja ei saa salata, et nendel üldiselt on õigus. Kõik püüded, muuta inimest päris inglisk, kes täiesti vaba on kuradist, ei ole seni andnud mingeid tulemusi ja on väga küsitav, kas nad seda tulevikuski annavad. Inimese vaiste ei saa nähtavasti muuta, ka kasvatus teel mitte, seepärast ei saa ka inimene iseendast paremaks ega õnnelikumaks, hoolimata kõigest teaduse ja tehnika suurest arengust. Tõenäoline on, et ta muutub koos linnastumise suurenemisega veelgi pahemaks ja õnnetumaks.

On siiski ajajärke, millal inimene saab veidi enam uskuda humaansuse arengusse ja paremasse tulevikku, millal tundub, et inimene võib isegi õnnelikumaks saada. Selline ajajärk oli ka mõnel viimasel aastakümnel enne Maailmasõda. Endiste aegade koledused ei olnud küll unustatud, aga nad olid inimese teadvuses kuidagi kaugele jäänud. Teadus, kunst, kirjandus arenesid kaunis jõudsasti ja muutusid järjest enam kättesaadavaks ka laialistele hulkadele, nad demokratiseerusid. Samuti paranesid inimeste töö- ja elutingimused ja inimesõigusi austati isegi sellises isevalitsuslikus riigis, nagu oli V e n e m a a, säärasel viisil, millest nüüd mõnedki Euroopa riigid ei oska isegi und näha. Hoolimata politseiilistest kitsendustest valitsemise igi Venemaal nii suur sõna- ja mõteteavalduse-vabadus, millist nüüd mõnigi Euroopa rahvas võiks endale vaid tuleviku-ideaaliks seada.

Kui pehme õieti režiim tol ajal oli — võrreldud nüüdsega —, tunnistab asjaolu, et nii mõnigi Siberisse saadetud revolutsionäär põgenes seal mitu korda ära. Nüüd juba niisugust asja ei juhtu — teadagi, kui põgeneja tabatakse.

Kõneldakse vahel kitsendustest, mida ajakirjandus tsari-aegsel Venemaal tunda saanud. Kitsendused olid tõepoolest olemas, aga Euroopas leidub maid, mille ajakirjandus — ka rahvas — võiksid end õnnelikuks pidada, kui nad saaksid ainult niipalju kitsendust tunda, nagu oli tsari-Venemaal. Õieti oli seal võimalik ajalehtedes peagu kõigest asjadest kõnelda, küsimus seisis vaid selles, kuidas seda teha ja kui kaugele oma süüdistusis võimeeste vastu minna.

Muidugi leidus ka tol ajal küllalt vastastikust sallimatust üksikute rahvakihtide ja rahvuste vahel, aga ometi oli see sallimatus harilikult palju vähem kui nüüd. Vahe seisab vaid selles, et sallimatus ei saa nüüd iga kord küllalt vabalt avalduda.

Kasvades ja arenedes ajal, mil puudusid suured, kõlblust laostavad sõjad, valitses suhteliselt kaunis suur sõnavabadus ning rahvuslik sallivus, ei saanud ükski enam-vähem tundlik vaim jääda külmaks „parema tuleviku otsingu“ vastu, ükskõik, milles see otsing avaldus, kas poliitilises, seltskondlikus või kirjanduslikus tegevuses.

A. H. T a m m s a a r e elas Tartus kaasa selle ajajärgu, millal ühelt poolt jõudsasti kasvas eesti seltskonna rahvuslik iseteadvus ja kiiresti tõusis nende haritlaste arv, kes eesti rahvast enam ei pidanud rahvuslikult väljasurevaks rahvaks, ja mil teiselt poolt eriti õppiv noorsugu unistas parema tuleviku otsimisest. Ülikoolis õppivad noored avaldasid lausa, teised vaid kaasa tundes demonstratsioonidega, streikidega jne. protesti valitsuse survepoliitika vastu, milline oli selle survepoliitika kõrval, mida mõni rahvas nüüd tunda saab, vaid lapsemäng. Loosungid rahva õigusist, sõna- ja koosolekuvabadusest, isikupuutumatuses, üldse kõigest sellest, mis maksmas on demokraatlikes riikides, ei jäänud ühelegi mõtlevale noorele inimesele mõjuta, samuti nagu ei jäänud mõjuta sellele, kes oma igapäevases ümbruses näinud palju viletsust ja puudust, nõuded ühiskondlikust õiglustest.

Hoolimata noorsoo idealismist, suuremast vastastikusest sallivusest rahvuste ja ühiskonnakihtide vahel, hoolimata teatud usustki paremasse tulevikku, mis A. H. Tammsaare õpingu-aastail valitsemas oli, näitab ajalugu ja ka käesolev elu niipalju varjukülgi inimkonnas, et optimist, nagu on A. H. Tammsaare, kes on alati heatujuline, rõõmus ja naljatlev oma isiklikus elus, võib õige pessimistlik olla oma loominguks.

B. S h a w, olles töötanud mitukümmend aastat kirjanduse alal, jõudis viimaks nukrale otsusele, et kirjutada või ära kirjutada inimesele, õpeta teda või ära õpeta — inimest ei tee miski asi paremaks ega mõistlikumaks. On ka täiesti loomulik, sest kui kirjandus või kunst teeksid inimese heaks, siis oleksid kõigepealt kirjanikud ja kunstnikud head ja mõistlikud inimesed. Lõpmata palju on kirjutatud, kuid inimene on kindlasti jäänud niisama halvaks — või ka heaks — nagu ta siis oli, kui ta veel kirjutada ega lugeda ei mõistnud. Ka tol ajal leidus inimeses viha, metsikust, õelust ja sallimatust ühes endaohverduse, leebuse ja õilsusega nagu nüüdki.

Nii mõnigi kord on küsitud, kuidas võib selline isiklik optimist, kes enamasti vaid särab, nii lootusetuid, sügeid ja masendusmeeleolu tekitavaid asju kirjutada, nagu Tammsaare?

Vestlusi A. H. Tammsaarega

Kui teda näen Kadriorus jalutamas või muidu Tallinna tänavail, tuletab ta mulle meelde jahimeest. Kui jahimees kunagi, on ta ise võimalikult mitte tähelepanuäratav: tüüpiline linakarva eestlane, pisut küürus, väga tagasihoidlik esinemises, ikka nagu kusa-gile ruttav, aga mitte selle asjaliku näoga, nagu tege-linski, kes jookseb oma asju ajama, viies ülepeakaela kasvõi trammi ümber, vaid nagu inimene, kes nimelt ei taha tähelepanu äratada.

Kui teda süiski lähemalt tähele paned, märkad, et see sugugi pole — mõne eraku klaustrofoobia. Tema eestlase pilusilmad uurivad kogu aeg ümbrust ja inimesi, näos püsiv valvelolek. See on jahimees, kes luurab saaki.

Nii teeb ta lühikese ajaga kaks isesugust muljet. Ta on tuntud üksiklane; üks vähestest meie „organiseerumatuist“ kirjanikest. Ja selle mulje teeb ta kohe esimese pilguga.

Aga niipea kui temaga juttu satud, veendud, et see on üks meie „seltskondlikumaist“ inimestest, üks elavam ja huvitavam vestleja, nagu neid meil küünlatulega otsida. Ja mitte kui inimene, kellel pole kuhugi oma aega panna. Ei — seda muljet pole iial. Mingi sise-mine protsess näib tal ikka seal taga olevat. Mine tea — või oled sinagi seks korraks tema saak.

Inimest iseloomustab tema hobby. Tallinna linna-peal kindral Sootsil öeldakse hobby olevat — käia püha-päeviti täiturul vanu raamatuid otsimas. „Korrat,“ urisenud ta kord, saades kutse ühele pühapäevasele koos-olekule: „Jälle panevad nahka mu pühapäeva, — paar kuud pole enam täiturulegi saanud.“

Tammsaare hobby öeldakse olevat — käia turul. Vaat, seal ma tahaksin teda näha, aga kahjuks pole seda kunagi juhtunud. Küllap ta seal tunneb ennast nagu maharadža tiigrijahil.

Jahimehena on ta ka hea rändur. Kui võimalusi oleks, ohkas ta kord — küll tahaksin inimesi ja asju näha!

Aga ta pole — turist, nagu seda Eduard Vildele on ette heidetud. Tema rännakuid ei saa ette kujutada lihtsa meeletahutusena. Ta jääb ikka nimelt — jahi-meheks. Ja seepärast eelistab oma kodumaa džungleid, mille elukad ja vembud teda huvitavad.

*

Viiralt näitus Kunstihoones. Tulin vaatama, kui esimeste päevade inimurd juba möödab. Näen Tammsaaret — samal põhjusel oma külaskäiguga viibinud.

— „Ein verbohrtter Kopf,“ muigab ta Viiraltist. „Vaadake — igas pildis tingimata oma võnk sees.“

Raputab pead ja naerab kavalalt, nagu jahimees, kes rebase tabanud.

Neid eestlase vempe ja võnkusid, — kuidas neist Vargamäe kubiseb!

Tammsaare jääb nõutuks, kui üht võnku näeb, aga mitte selle algpõhjusti.

Analüüsis kord kadunud dr. Juhan Luigat: välimus — lövi, aga rääkides, vastandina J. Tõnissonile, kes end siis sirgu ajas, nagu oleks tahtnud end kägarasse, kõssi tõmmata, silmad maas. Ikka terav ja huvitav, aga — ikka nagu ka midagi tehtut. Mõtte- ja tundeaparaadis mingi võnk. Kuid geniaalne haistmine — haisu järgi võttis asja kinni. Vist ei sattunud oma alale. Oleks oma alale sattunud, oleks kui puur, kui muft sisse puurinud.

Ja sealsamas tuletab meelde võnku, mis oli dr. Luiga kadunud vennal, tuntud Tartu kaupmehel, kes mitte kasu, vaid lõbu pärast kippus ikka politsei protokollide alla. — Kena mees, öelnud sellest keegi: — Ta peab tingimata kuhugi põiki vastu minema. Politsei valvab, — näitan, et ei suuda ära valvata!

*

Jutustasin ühest Läti tegelasest, kes Eesti üliõpilas-organisatsioonide eraldumises leidis olevat Eesti harit-laskonna suurima kurjuse.

— Justament, haaras Tammsaare kinni, — sedasama rääkisin ma juba üliõpilane olles oma organisatsioonis.

Kuna Riias samade pärimuste juures siiski eraldu-mine vähem, siis pärisin, kas seda vahest ei süvenda Tartu väikelinna olud?

— Muidugi, vastas ta, — vanasti käisid Tartus veel võõrad kontserteerijad, näitlejad, üldse võõrad inimesed. Nüüd on needki ära jäänud. Aga kas Tallinna haritlastega praegu lugu parem? Peaks võrdlema eestlast üldse lätlasega. Pange tähele: kui Eestis hommi-kul jalgsi välja lähed, siis jõuad õhtuks kohta, kus räägitakse sootuks teist keelt. Igas vallas räägib rahvas ise murrakut.

— Vanasti oli tal liikumine ka keelatud.

— See oli saja aasta eest. Aga kuidas ta need sada aastat on elanud ikka sessamas eraldumises? Tuled mõnikümmend kilomeetrit ära — nagu sootuks teine rahvas iseenda ala- ja üleväärtuskompleksidega, üleöla-vaatamise ja vaenuga naabri suguvenna suhtes.

— Seda hüütakse eesti individualismiks.

Miks mitte? Üks asi on, kuidas ta elu näeb, ja teine on, kuidas tema isiklikult elusse suhtub. Sõda on kahtlemata õudne, masendav ja süngne toiming, kuid küllalt leidub mehi, kes hirmsaimaski lahingus vaid naeravad.

Kas ei jäänud Tammsaarele, hoolimata pessimistlikust maailmavaatest, mis põhineb ajaloo-liste ja elukogemuste alusel, ometi midagi jä-rele idealistlikust õhkkonnast, mis teda ta õpingu-aastail ümbritses, sellest usust inimsoo paremasse tulevikku, milles Vene ülikooli-noorsugu üldiselt nii tugev oli? Mõistus võib-olla ei lase uskuda, aga tunded tahavad uskuda, kirjaniku loomingus väl-jenduvad mõlemad — kui nad olelevad, — üks rohkem, teine vähem.

Ja siis: kas ei tundu peagu kõigis Tammsaare töödes midagi, mis kogu sellest süngusest ja masendusest kuidagi hõõguma jääb, — i g a t s u s? Ja kas ei ole see tema igatsus üldiselt igatsus — ning isegi väike, õige väike l o o t u s! — pa-rema, ilusama tuleviku järele, mil inimeste vastas-tikune sallivus veidikenegi suurem on kui nüüd, hoolimata inimese halbadest vaistudest, mil Kristus, kes käskis oma ligimest armastada nagu ise-ennast, kirikutest ja palvemajadest välja tuleb i n i m e s t e keskele?

Isegi kui see igatsus vaid unistus oleks, mille täideminekuks puudub iga tõeline alus, — ka selles on oma veetlus . . .

Tammsaare südameluule kujundajana

1.

Võtame niisuguse paljutuntud ja kõrgesti hinnatud teose, nagu seda on Vilde „Pisuhänd“. Seal on kaks paari. Sander ja Matilde abielulisel sidemeis. Ja Piibelet ning Laura sellele seisusele lähenemas. Kokku — abielu ja armastus. Mis on Vildel meile öelda abielust ja armastusest?

Sandri ja Matilde abielulik-armastuslik vahekorid on antud — endastmõistetavalt, see on normeeritud ja registreeritud — punkt! Vilde lähtub seisukohast, et abielu ja armastus on niisugused, mis on nagu nad on, neist pole oluliselt midagi enam öelda, mida igäiks ei teaks. Sandrile ja Matildele pole abielu ja armastus mingi probleem, vaid nende konflikt intrigeeritakse hoopis kõrvalisest kihust. Naise auahnus ja edevus vajab oma mehes „kuulsat kirjanikku“. Mees on aga oma romaani kunagi samas edevuses ehtinud võõraste luulesulgedega ning ei suuda tegelikult täita lootusi, mis ta äratub.

Piibelete ja Laura suhe on südameluule mõttes märksa sisukam, kuna nemad otse näidendi keskel seisavad armumise ja kihlumise toiminguis. Ja pealegi on Vilde siin kasutanud niisugust erakordselt poeetilist juhtu, kus inimesed armuvad esimesest pilgust.

Võib olla, meil pole isiklike kogemusi südamate üheaegselt välkkiirest süttimisest, kuid seda rohkem

— Mis individualism, — anarhism! Individualismiks peab enne olema indiviid. Seks on vast alged. Meenutame Villem Reimani sõnu: — Meil saab veel mitu põlve heidelda orjaja pärimustega.

*

Mõnigi on rääkinud Tammsaare kibedast skepsisest. Eriti heitis talle seda ette Hans Pöögelman hiljutises pikemas kirjutises Leningradi eesti enamlaste „Leekides“.

Tammsaare oli seda lugenud suure huviga. „Võib olla, on tal mõnes asjas õiguski,“ muigas ta selle peale mõtlikult.

„Tões ja õiguses“ I leiab Pöögelman klassikalisi kohti. Muidu aga jagab siingi oma kommunistlikke anaatemeid.

„Tõde ja õigus“ I pidi ilmuma Venemaal vene keeles, kuid, nagu kuulda, tõlkija nõrkuse tõttu vene ilukirjanduskeeles olevat asi katki jäänud.

Skepsist on Tammsaarele ette heidetud ka mujalt. Ta üliõpilasnovellide puhul kirjutas omal ajal dr. Luiga ta tundelisest skepsisest ja Aino Kallas defineeris seda lähemalt: „Mitte vabastava mõistuse, vaid variseva tundmuse skepsis, mis tekkinud harduse saamatusest, usulise organi puudusest.“

Ei mäleta, aga keegi on eestlasel üldse usulise organi nõrkuse iseloomuliku leidnud olevat.

M. Sillaots on aga hiljem Tammsaare küpsema ea rahu ja tasakaalu seletanud just veendumusele jõudmisega, et „absoluutset tõde ei olegi. Elu mõte on — elu ise“.

Peagu siis seesama hiina panteistlike filosoofide „tao“, millest dr. Luiga seletas, et see meie esivanemate kõrgema usuastme aluseks olnud.

Igatahes on väljaspool kahtlust Tammsaare suur huvi hiina usundite ja filosoofide vastu.

Sattusin talle kord jutustama ühe protestantliku misjonäri arvamisest, et ida suured usundid on loogilise mõtlemise tulemused maailma olemuse üle. Kristlus on aga aloogiline, ta ei tule meditatsioonist, vaid aktsioonist. Ida usundid on eeskätt — filosoofilised, kristlus — eeskätt eetilised.

Nende sõnade juures oleks Tammsaares nagu ürg-mongoollane ärganud: ta läks otse põlema Men-tset ja Kon-fu-tset meenutades. Just loogika võlus teda neis.

oleme võinud seda kohata teatris ja kirjanduses. Ja kuna meie kirjanduslikud elamused on tohutult suuremad sellest, mis me isikliku naha peal olema saanud üle elada, siis on meil ka sellistest „esimese pilgu armastustest“ palju täpsemad teadmised ja kujutlused kui argielu tavalisest romaanidest.

Seda meie „kirjanduslikku“ silmaringi ongi Vilde arvestanud Piibelete ja Laura romaanis, käsitades paljutuntud ja paljuharrastatud šablooni ja skeemi, endalt midagi lisamata. Piibelete ja Laurast on antud kohtumise anekdoot, kohe on armastus platsis, siis tuleb abielu ju — klaar. Ainukeseks probleemiks on, kas rikas Vestmann annab oma tütre vaesele boheemlasele? Ja kui Piibeletelt seegi takistus kõrvaldatakse, taibuka ärilise võttega, saavad armastajad teineteise ja on õnnelikud — automaatselt. Konfliktid on antud kõik välist, ühiskondlikku laadi, hingeelu sisemisi tõkestusi ja probleeme pole üldse. Abielu ja armastused on Vildel juba ette standardiseeritud, siin ei öelda meile midagi, mida me ise ei teaks või üldkohana ei suudaks kujutella. „Pisuhänd“ liigub kogu aja sotsiaal-etiilisel pinnal. Armuelu problemaatika seisukohalt on näidend absoluutselt süütu, ilmetu, algupäratu, üleaurne ja liigne: ta kordab šabloone ja ei avasta midagi. Armastus „Pisuhännas“ on „massiprodukt“, mille isikupäras-tamise antud juhul ei nähta vaeva.

Ka see on eestiline. Eestlane on mõtleja, nagu tähele pannud parun Peeter Manteuffel: „Eestlane mõtleb võib-olla ekslikult, aga ta mõtleb palju.“

Oli kord jutt ühest eesti kirjanikust, kes harrastab lõhestatud iseloomusid.

— Just see on talle iseloomulik, tähendas Tammsaare, — et ta oma mõtteid lõpuni ei vii. Kas ta ei suuda või ta ei julge?

— Vist ei julge. Närviline iseloom ei julge konflikti lõpuni viia.

— Närviline? Siis peaksin ju enne mina oma eraklusega see närviline olema. Tema pole aga sugugi eraklik.

Mis selle peale arvata? Kui närvilisus eeldab tundlikkust, siis on Pöögelmangi Tammsaare peajooneks lugenud erilist tundlikkust. Aga tundlikkus toob vahest siis närvilisuse, kui oma konfliktid lahendamata jätab. Kas siin polegi võti Tammsaare varasema ajajärgu rahutusele ja hilisemale rahule?

*

Nägin teda viimati kohendamas Andrest ja Pearut Estoonia lava jaoks.

— Kuidas olete rahul Särevi dramatiseeringutega teie tükkidest?

— Päris hästi. Särev tunneb oma asja, oskab lavatehnilisi võtteid, millele sa poleks kunagi sattunud. Ainult selle vea ta tegi algul, et jättis romaani tegelaste keele. See ei sobi lavale — seal peab teine keel olema. Sellepärast teen nüüd ümber.

Kui Tallinna rannas kirjanikutalu välja annetati, seisis lehtedes, nähtavasti mõnelt kirjandusofitsiooselt poolt, Tammsaare ei olevat seda tahtnud, öelnud aga rahuldavat suvilaga.

Tammsaare ütles seda lugenud olevat. Aga kust see jutt tema kohta tulnud, olevat talle saladuseks. Tema ei olevat igatahes mitte keegi rääkinud ega olevat tema kellelegi midagi selle kohta avaldanud.

Talu enda kohta meenutab naerdes ühe Tartu kirjaniku läinud suvist külastäiku sinna: maa olevat küll vilets, aga laut nii uhke, et külastaja arvanud, kui sinna lehm sisse panna, siis jääb see küll ahtraks. Ja häärber veelgi toredam: kui niisugusesse eesti kirjanik panna, siis jääb temagi ahtraks.

Kui nüüd „Pisuhänna“ armuelu automaatsusest astuda Tammsaare romaani maailma, siis üllatab meid vastupidine nähtus. Tammsaare armastajate südameluse ei ole midagi standardiseeritud, kõik on liikumas ja saamas ning võib omandada uskumatuid ja ettenähtamatuid vorme, kõige põhjused ja tagajärjed võivad seista vastamisi kõige kummalisemate paradoksidenä. Kõik see, mis „Pisuhännas“ pidi olema tavaline ja tunnud, muutub Tammsaare tõlgenduses erandlikuks, ainukordseks, ebatõeliseks, imeks. Armastus on Tammsaarele müsteerium ja selle müsteeriumi keskel seisab naine, loogiliselt arvatamatu suurus, mehele sfinks, kui ta sesse mahutab oma fantaasia.

Tammsaare naiskujud on omaette maailm. Me mäletame neid alates vanamoelise orjatori-hingeeluga Tiinast ning lõpetades kõige moodsama ja rahutuma Kaariniga, mõlemad „Tõest ja õigusest“. Tammsaare naised ei ole rahvuslikud, nad on naiselikud, rahvus ja ühiskondlik olustik tingib kesta, põhjus on igavesti-naiselik, mis meid haarab. Tammsaare tajub, et naine sünnipäralt on näitleja, ta salatseb oma olemuses ja mängib oma rolli. Milliseid toredaid ülesandeid pakuvad Tammsaare naiskujud näitelavale, selles oleme võinud veenduda ta „Tõe ja õiguse“ dramatiseeringute puhul.

Hingeolukordade skeemilisus kirjanduses paljastab sisuväärtuste epigonismi. Tammsaare on loov kirjanik selles mõttes, et ta kaldub „südamete sügavusse“. Inimese hingeelus on tohutuid maapõuevarasid. Ei tarvitsegi sukelduda elementidesse ega sinna uputada lugerit. Ainult viibata ja läbi paista lasta. Ta oskab näiliselt tühise viipe, armetu detaili abil lasta aimata selle taga asuvaid sügavusi. Nagu kogemata ja mängides, mõõdamines teeb ta oma suuri avastusi.

Tammsaare romaanid ei ole oma kunstilise taseme poolest stabiilsed, nagu sageli valguvad laiali arutlustesse. Kuid kahe abstraktsed lehekülje keskel on tal äkki stseen nii tugeva kujundusliku jõu ja lihtsusega, et see mõjub kui ilmutus. Ta oskab oma kanglaste südameluse kiirgamisi nähtavaks teha nii intiimsete ja diskreetsete joontega, et selle võlu on vastupandamatu. Ta erootiline psühholoogia on nii peen, soe ja värske kui värvitoll liblika tiibadel. Kui Tammsaare ühiskondlik kriitika ja sotsiaalne filosoofia on võinud vastuväiteid õrritada („Ma armastasin sakslast“), siis tema armuelu suggestiivsusele oleme ikka alistanud tänuliku naudinguga. Tuletagem meelde mainitud romaani meeldesõõbinud „kohvistseeni“ traagilise näitena. Ja teist, koomilist „Tõe ja õiguse“ neljandast andest, kui Kaarin mehele pihib oma pattulangemist ja millise ehtnaiseliku „süütuse“ ja loogikaga ta seda teeb! Võime kahelda Tammsaare „Elu ja armastuse“ kunstiliste komponentide sünteesis. Kuid see ei vähenda üksikute stseenide tähtsust kordaminekut. Ja tema katked abielu ja armastuse filosoofiast, mehe ja naise erinevast hingeelust, ei ole sellest vähem veenavad.

3

„Tõe ja õiguse“ esimesest köitest püsib erilise värskusega mees naiivne sõpruseseen kahe nooruki vahel. Köstrikoollis käies Indrek on kellamehest lese juures korteris. Ja siin tutvub ta kord linnakoolis käiva omanuvanause Millaga, kes talle satub lihpraadimist õpetama, sest et „meesterahvas“ ei tule asjaga toime. Ja kuna nüüd Indrek „meesterahvas“ on ja tüdruk naiselikult käbe, siis tekib neil aimusi sel koomiliselt ja naiivsel viisil, kuidas lapsed mängivad suuri inimesi. Milla on kätte õppinud, kuidas vanaisa saab norsata ja ninaga vilistada. Et seda ka Indrekule õpetada, viib ta selle hämarasse metsa, kus surnuaed lähedal ja selle lähedus neid teineteisele ligindab. Nii seisavad nad surnuaia nurgas, silm silma vastu, ning Indrek tunneb nagu oleks ta tüdruku külge seotud mingis õndsalikus unenäos. Kui ta hiljem seda seika püüdleb meenutada,

„siis ei mäletanud ta midagi muud kui aga mingit seletamatut tundmust ja uimastavat lõhna, mida ta polnud nagu ei enne ega pärast enam kunagi haistnud. Selles oli nagu pisut raud- ja koirohtu. Indrek oleks selle lõhna pärast jumal teab mis teinud, aga ometi jäi kõik tegemata sel lihtsal põhjusel, et Indrek ei teadnud, mis peab tegema, kui tunned niisugust lõhna“.

Ärasõidu hommikul, viimisel hetkel Milla tuleb ja kummardub üle lamava Indreku ning pistab oma juuksepatši poisile teki alla, et see tunneks, „kui pehmed nad on“. Paari nädala pärast tuleb Millalt kaart, millel pilt: kaks roosidest teineteisele ulatuvat roosat kätt. Kaardil tunneb Indrek taas Milla juuste lõhna, see on nii tuttavlik. Ja siis meenub talle ema kirst aidas, sellest hoovas sama lõhna. Nüüd on ta ikki teadvusele ärganud, ta taipab, mis oli tume, ehkki ta sellest uuest taibust ei oskaks sõnades siduvat öelda.

See on naiivselt liigutav ja humoorikas stseen laste armuelule ärkamisest, mida me ju üldjoontes kõik oleme läbi elanud. Kuid Tammsaare ei lepi sellega, mis meie üldjoontes võiksime isegi teada ja tundnud olla. Ta jutustab selle episoodi niisuguse värskuse ja algupäraga, nagu me seda kuskilt seni pole lugenud ja kindlasti ka tulevikus nõnda ei loe. Ja see ongi, mis loov ja kirjaniku eraldab jäljendajast.

4

Mauruse koolis Metslangi nimeline poiss taotleb Indrekule õpetada praktilist elutarkust, kuid tüdrukuid käidelda, kui nad tulevad oma luulelise juuste lõhnaga. Metslang on rässakas, vanamehelik pagaripoiss, kes õösel seisab saiaküna ääres, aga päeval käib Mauruse esimese järgu koolis. Metslangi meelest on kõik naised selles mõttes ühesugused, et nad tulevad, kui tema neid tahab, ja sageli tulevad nad endid ise pakkuma. „Vahel arvan, et see ei tule, aga oota natuke, juba ongi siin... Kui mina kusagilt teistsuguse naise peaksin leidma, hakkaks ma teda tingimata armastama, aga ma ei leia teistsugust.“

Et naised tõesti Metslangile tulevad ja kuidas see on, selles võib Indrek isiklikult veenduda, kui ta kord pagaripoisi toas õöbib. Hommikul, kui Metslang norskab, püüdleb tüdruk ka Indrekule tulla, kuid see hüppab aknast välja, jättes haavunud plika tõnnima.

Indrek oli Metslangi autoriteediks pidanud, oli uskunud, et tema praktilisest elutarkusest saab kududa „armuluule muinasjutulist kangast“. Nüüd teab ta, et Metslangil tema eel ole midagi õpetada.

Müsteerium on seesama. Kuid Indrek vajab sellele lähenemist hoopis vastupidisest otsast. Ja nii ta siis asub otsima oma unistuste teostamist.

5

Mis annab Tammsaare südameluulele nii tugeva suggestiivsuse, nii täiusliku võlu? See, et ta ei satu hingeliigutuste puhul ilukõneste, ta kanglaste unistustel on ikka tugev maine alus ja asjalik sõnastus.

Tammsaare toetub tugevasti bioloogilistele tõsiasjadele, aga ta oskab sellele realismile anda luulelist ilu ja hingelist sära, mis teeb paljud ta romantilised stseenid võrratuks. Tammsaare on „sündinud“ sügavuspühholoog, kes teadvuse kirme all tajub alateadvuse jõulisi käärimisid.

Nii noor kui Indrek ongi köstrikoollipoisina, ta ei ole verevaene platoonik, tema aimused on seotud teravate meeleliste kihkudega. Ta näeb, kuuleb ja kompab äärmise tundlikkuse ja siirusega, ja erutatum kõigist on tal meelelisim meel — ta haistmine. Tammsaare erootilises maailmas mehe nina mängib juhtivat ja otustavat osa, naise haistmismeel ei mäleta järsku juhtu. Ja kui ta meile midagi väga hingelist, väga harast ja pühalikku katsub selgeks teha, siis laseb ta meil selle hõrkust ja ebamaisust nuusutada.

See hingeliste elamuste meeleline taju annab ka

A. H. Tammsaare tänapäeva-kriitikuna

Võidakse küsida, miks kõnelda Tammsaare puhul just niisugusel teemal, kuna teatavasti sotsiaalne ja seltskonnakriitika pole Tammsaare teostes õieti just esirinnas. Tammsaare on enam psühholoog klassilises mõttes kui sotsioloog või sotsiaalpsühholoog. Ometi, mõne aja järel Tammsaare esindavaimaid teoseid uuesti lugedes, tulin mõttele, et ka seesuguse küsimuseadega Tammsaarele siiski võib läheneda. Olemata mingi nimeline „elulühenduslane“ võtab Tammsaare oma romaanide lehekülgedel küllalt tihti seisukohta ka ühiskondlike elunähtuste puhul, mis meid ümbritsevad. Mitte ainult üldisi, spekulatiivselt-teoreetilisi, vaid ka õige konkreetseid. Et Tammsaaret ühiskonna-arvustajana pole eriti esile tõstetud, see on tingitud küll sellest, et iga tema teose juures muu materjal, veel rikkam ja veel omapärasem, on sellekohased seigad lihtsalt varjutatud.

Mida tsiteerida, milliseid vaateid Tammsaarele enesele omistada, kui jälgida tema tegelaste tihtipeale väga paljusõnalisi meditatsioone, monolooge ja dialooge, see pole muidugi päris lihtne ülesanne. Milliseid lauseid, milliseid näiteid võime võtta kui Tammsaare veendumusi, tema enese *credo*'t ja millised kuuluvad tegelaste iseloomustamisele, kuidas seda kindlaks teha?

Viimati tõstetud küsimust raskendab asjaolu, et Tammsaare romaanide tegelased ei lase ennast nii väga teravalt rühmitada kaheks vastastekoguks, üheks, kuhu kuuluksid autori sümpaatiat omavad, ja teiseks, kuhu kuuluksid need, kellesse autor suhtuks selge antipaatiaga. Tammsaarel on omadus teha oma tegelased kõik kuidagi viisi sümpaatseks. Nad on inimesed oma pahede ja voorustega, millega saab ikkagi leppida. Nad pole tendentslikud ideedenukud. Semper ütleb teatava õigusega, et „oma luurekäigul ellu ei korja ega kuhja Tammsaare siis tõsiasi selleks, et neid pärast tõendeiks ja tugedeks asetada mõne oma ideevarre ümber“. Tammsaare romaanide peategelaste tuttav paljukõnelemine sunnib siiski arvama, et nende kõneluste sisust hea hulk kuulub ka autori enese veendumuste hulka. Eriti kui need kõnelused sisaldavad ümbruse kriitikat.

Kitsamas mõttes tänapäevakriitikaga tegeleb Tammsaare õieti alates „Tõe ja õiguse“ IV köitega. Praegunimetatu ise kõigepealt on meie pärastsõja, s. o. esimeste iseseisvusaastate tõusikliku mentaliteedi õige kuri kriitika. Tõsi küll, seltskonnakriitika on siin vaid taustaks, millel Tammsaare esitab abieluprobleemide psühholoogilise eritluse. Aga see, et ta pole omaväärtusli-

kuks ülesandeks, vaid lülitub antud isikuteromaani täiesti sundimatult ja loomulikult, aina teeb tugevamaks tema mõju. Kes usub muidu otsest propagandat, või liiga silmatorkavalt rõhutatud ideedeproklamatsiooni?

Tammsaare hoiak suurema osa linnakodanluse elustiili ja selles ilmnevate tendentside suhtes on selgesti eitav. Laseme siin rääkida Indrekul, kes ajab juttu maal oma isaga:

„Meie seal linnas oleme pisut vasika moodi, kes äkki laudast lahti pääseb ja esimeses tuhinas oma kõhu lahti jookseb... Meil kõigil, või kui mitte just kõigil, siis suuremal osal seal linnas on kõhud lahti — ihu ja hinge poolest. Aga kaua sa nõnda elad? Kaua sa nõnda elada saad? Ei kuigi kaua. Seepärast siis ongi kõik omadega varsti läbi. Ära arva, et ainult mina. Kui see nõnda oleks, siis poleks häda kuigi suur. Paljud, väga paljud! Kes pankrotti, kes vekslivõltsijaks, kes mõrtsukaks, kes röövliks, kes abielurikkujaks, kes pätiks, kes kaabakaks või kelmiks, kes liigkasuvõtjaks, kes valamängijaks või vargaks, kes lukulõhkujaks, kes noorte tüdrukute meelitajaks, kes oma lastega saherdajaks, kes iseenda müüjaks. Ja mis kõige hullem: need, kes elavad ja praalivad ausate inimestena, need on need kõige ilgemad, kõige jälgimad. Kes rüüstavad kogu maa, kes pigistavad Vargamäe sunnitöölisegi taskust viimase krossi välja, taovad uhkustades endale vastu õieliaetud rinda ja kisendavad täiest kõrist, et nemad on maailma ja inimeste päästjad.“ („Tõe ja õigus“ V, 2. tr. lk. 16—17).

Süüdistus on kibe ja, sõnasõnalt võttes, muidugi liialdatud. Liialdatud niipalju, kui võrd see on loomulik Indreku hingelise seisukorra tõttu ajal, mil ta neid sõnu ütleb; kui võrd see on tarvilik Indreku isikliku elupettumuse iseloomustamiseks. Aga üsna selge on, et seekordne „targutamine“ pole siiski määratud ainult Indreku iseloomustama. Ei, sellel tiraadil on olemas oma iseseisev, väljapoole suunatud tähenduski. Lugeja peab tundma, et tänapäeva ühiskonnas on õige suurel määral ühtteist korrast ära.

Aga, nagu öeldud, seda kriitikat tuleb võtta teatud ettevaatusega. Tammsaare on küll varjundite meister seal, kus ta tegeleb oma päris-hivialaga, inimese kui niisuguse psühholoogia eritlusega. Kus ta aga asub kritiseerima ühiskonda ja tänapäeva elu välist külge, seal ta võib tõepoolest kergesti liialdada, kui ta ka just ülekohtune ei olegi. Need liialdused pole küll tendentslikud, pigemini nad johtuvad elavalt reageeri-

Tammsaare stiilile vajaliku konkreetsuse. Milla silmade sinasse vaadates Indrek ei näe, nagu võiks loota, taevast. Ei, tüdruku silmad on „nagu kaks tünni puhast kaevuveit Vargamäel isakodu ukse ees“. Neisse silmadesse vaadates on kaasa haaratud kehalik olemus. „See oli nagu hea ja ühtlasi ka valus. Hea oli nagu kõhus ja valu südames või kuski veel sügavamal.“ Tammsaare romaanid kasvavad armastusromaanideks

selles mõttes, et armuelu, mehe-naise suhtumus on talle omaette probleem. Ka armuelu käib üldiste looduseaduste alla. Kuid üksiku hingeelus on ta ikka jälle uus, esmakordne ja kordumatu. Tammsaare julgus ja häbematus iga armastust kujutama hakata ikka jälle nõnda, nagu ei oleks seda enne teda üldse tehtud, see paradiisiaiani taanduv süütus ongi, mis meid liigutab ja õnnestab.

vast pessimistliku kallakuga temperamendist. Võib nõustuda Semperiga: „Kui teda (Tammsaaret) miski lahutab vahenditust elust, siis igatahes mitte ettelükatud mõtete-võrk, küll aga vahest ta loomupärane pessimismi udu.“ Tõepoolest, Tammsaare kirjanikuna-iseloomudekujutajana on usaldatavam teejuht kui sotsiaalsete olude kriitikuna. Ta on viimatimainitud ülesandes veenev eitaja, aga ühekülgne; aga ta ei asu lähendamada neid ummikuid, millesse ühiskonna elu on joosnud. Ta rahuldub, kui ta oma kangelastelegi saab näidata mingi talutava resp. lepitava elamismooduse ses kurjas maailmas.

„Tõe ja õiguse“ viimse kõite ühes lõpp-peatükkidest, kus surevad romaani algusest peale tuttavad tõsised maamehed Oru Pearu ja Mäe Andres, kus elegiline hoiak on omal kohal, kus tõed, ka kriitilised, omandavad tasandatud kõla, mediteerib Indrek, kandes oma isa:

„Kas on kergem ennast kanda lasta või teist kanda? Kas on mõtet teist kanda või ennast kanda lasta? Hea küll! Tema kannab oma nõtra isa, ja see kandis kord teda, kui ta oli alles väetike. Tähendab — tugevam kannab nõrgemat. Aga maailmas on aina vastupidi: nõrgem kannab tugevamat. See maksab üksikute inimeste, kihtide, rahvaste ja rasside kohta ja seda peetakse kultuuriks. Kultuur on see, kui istud nõrgema kukil. Nii et kultuur on midagi röövtaima taolist, mis elab teisest taimest...“

Ühiskonnas, eriti tsiviliseeritud ühiskonnas valitsevast ülekohtust on Indrek valusalt teadlik. Tema rahulik meditatsioon näitab, et ta on õppinud sellele vaatama kui paratamatusele, millest pääseteede leidmine tänapäeva inimese võimetest üle ulatub. Sellest — resignatsioon ja pessimism.

Ei karikatuurini küündiv seltskonnakriitika, ei seltskonna (eeskätt ikka linna ja kodanliku) viril pealiskaudsus ühelt poolt ega ka mitte sotsiaalfilosoofilised üldtõed teiselt poolt ole veel kõik, mis Tammsaare on leidnud võimalikuks mahutada oma põhiolemuses psühholoogiliste romaanide lehekülgedele. Palju kitsamate ja konkreetsemate, otse meie spetsiifilisi muresid puudutavate küsimuste juures mõistab ta samuti peatuda. Kuulakem tema iroonilisi marginaale ülema ja alama, saksa ja sulase kohta:

„Tead, mina arvan, et ilmas ikkagi ilma saksata läbi ei saa. Kui paned päris saksa tööle, siis tahab mõni meie inimene saksaks saada,“ ütleb Mäe Andres oma pojale. Ning mõne aja pärast mediteerib Pearu poeg Karla, kõnet pidades meestele, kes on tulnud nõu pidama sookuivendamise pärast:

„Alguses mõtles ta ütelda: „[see on kindel] nagu aamen kirikus“, aga jättis selle ütlemata, sest tema arvates pole ei aamen ega kirik enam kuigi kindlad. Need olid ainult tema lapsepõlves kindlad asjad, sest siis valitsesid saksad mõisas ja kirikus ning venelased koolis ja kohtus. Siis oli kindel aeg ja kindlad asjad. Nüüd on teisiti. Nüüd on kõikjal eestlased ja Karla ei tea enam, mis on kindel.“

See tsitaat naelutab minu arvates kinni midagi väga olulist. Mitte ainult umbusku ja rahulolematust oma

F. Sannamees: A. H. Tammsaare büst

riiklike ja ühiskondlike institutsioonide vastu, vaid veel enam ja otseselt autoriteetide, jumalate ja juhtide puudumist, ühtlasi mingit alateadlikku kisendamist nende järele. Selles tsitaadis väljenduv mentaliteet kahjuks on olnud meie värske vabaduse ja parlamentarismi ajal tüüpiline ja väga laialt levinud. Usaldamatus „omade inimeste“ vastu, ka alateadlik küsimus, miks peab ühiseid asju juhtima Jaan või Jüri, miks ei või seda teha mina, see oli tol ajal tavaline. Selles mentaliteedis peitus kõige muu kõrval ka too käärimisele vastuvõtlik ollus, mis esimeste majanduslike pitsituste puhul oli otsekohe küps kasvatama niisuguseid õisi nagu „dünaamiline rahvalikumine“.

Endastmõistetavalt ei saa eelseisvad read ligilähedaltki puudutada kõiki ühiskonnakriitilisi motive, mida leiame laialipillatuna Tammsaare monumentaalses toodangus. See polegi nende ülesanne. Olgu nad ainult tähelepanu juhtimiseks sellele, et neidki motive Tammsaarel ei puudu. Ja olgu nende kokkuvõtlikuks tulemuseks: ühiskonnakriitika pole Tammsaare päris-huvi ala. Aga kus ta seda teeb, seal siis küllalt suure teravuse ja mõninga võimaliku ühekülgusega, mida tingib tema põhimõtteline lääne-tsilisatsioon eitamine ja teatav idamaine suhtumine inimese hingeellu üldse.

Kuid olgugi see kriitika ühekülgne ja kuri, käsi südamele: kas meie aeg ei vaja puhastavat hukkamõistmist ja eitamistki? Küll vajab, peab vastama. Vajame ühiskondlike ebakõlade ja valu põhjuste kaotamist, mida pole võimalik saavutada praegu mitmel pool moes olevate massidele määratud idealiseerivate couéistlike kordussugestioonidega.

Katkeid A. H. Tammsaare romaanist „Tõde ja õigus“ II

„Oli selgesti aru saada, et ta rääkis ühte ja mõttes ise teist, mida just, kes seda teab. Ja mis peasi: ta kahtles kõiges...“ „Tõde ja õigus“ II, lk. 173.

Luteri usk, saksa usk, eesti usk

Lk. 293 lausub Hundipalu Tiit: „Katkikismus ja piibli-lugu on usuasjad, aga meil on ju saksa usk ja sellepärast teeb usk meid ikka saksaks, seda pea meeles, ristipoeg. Mis on meie kiriku õpetajad ja kõstrid? Kõik saksad rõi sakste sabarakud, kui nad on eestlased. Miks on see nõnda? Saksa usk teeb inimesed saksaks. Kes natuke rohkem õpib saksa usku, see läheb ise kohe saksaks ja hakkab saksa jumalat uskuma. Tõsisel eesti mehel pole kunagi tulus palju usuasjadega tegemist teha, kuigi see usuasi on eesti keeles. Sellepärast saan ma „Postimehe“ peale alati kurjaks, kui ta laseb usumehed oma tiiva alla lõsutada. Neid sindreid ma ei usu! Varem või hiljem pööravad nad rahvale ikka selja ja veavad meid sakste noota. Seda pea meeles.“

Autor mõistab vist saksa usu all Luteri usku. Aga tänapäeva Saksamaal on tekkinud eriline saksa usk, mis ründab Luteri usku ja püüab teda hävitada. Saksas on Luteri usk juba põranda alla kolinud. Meil püsib ikka veel Luteri usk, aga kauaks? Paistab, et üks jagu haritlasi ja rahvast on juba tänapäeva saksa usku! Luteri usk tekkis meil sel teel, et samal aastal kui Saksas üks hakkaja kodanik heitis katoliku pildid meie kirikust välja, rahvas juubeldas kaasa, oligi meil Luteri usk! Lugege ajaloost, kuidas meil tekkis Luteri usk! Kas samal teel ei tekkinud meil 1933. a. ka tänapäeva saksa usk.

Aga kus on eesti usk? Hundipalu Tiidu järgi on eesti usk ikka olnud saksa usk. „Kõik saksad ja sakste sabarakud, kui nad on eestlased.“ Tõesti, „kõik maailm käib ümberringi“...

Suurte aeg on möödas

Lk. 294 seisab: „Direktor ütles, et see oli meie viimane suureestlane ja nüüd on temagi surnud,“ pistis Indrek vahele.

„Jah, suurte aeg on möödas,“ arvas ka Tiit. „Aga tead, ristipoeg, mis mina sulle ütlen: sest pole ühti, et suurte aeg möödas, sest suurte rahvameestega on sama lugu, nagu taludes täkkudegagi. Kodus töö on kõigil kronud, ei jäksa teised õieti looka ega rangegi kanda, aga pühapäeval on terve kirikuümbrus karjuvaid täkkusid täis, nü et kiriku sees ei kuule orilaidki. Viimasel ajal panen tähele, et kanged täkkud hakkavad vähemaks jääma, selle eest aga lähevad tööruikad aina tuiakamaks. Ja kuis arvad, mis on parem, kas et inimesel on pühapäeval kiriku juures rõõkiv täkk või on tal kodus kaks, kolm tublit töölooma, kes jäksavad ka kirikuvankrit vedada? Mina arvan, et täkkudeta on parem. Muidugi,

A. H. Tammsaare

mõni hea täkk on tarvilik ja ilus asi, sest ta näitab terve kihelkonna rahvale, misuke üks täkkus loom õieti peab olema, sest nõnda saab pime ja rumal rahvas selle õige täku mõtte või aate, nagu „Postimees“ ütleb. Samuti ka mõni suur rahvamees. Temalt saab pime ja rumal rahvas õige mõtte ühest tõsisest isamaa pojast. Rahvas saab aated, sest aade on see, mis rahvast edasi viib. Nõnda on lugu tõsise rahvamehe aatega, sest kui rahvamees on suur nagu Jakobson...“

Aga mis saab siis, kui see rahvamehe aade ka on tänapäeva Saksast!

Eestlased

Lk. 173: „Eestlased peavad kokku hoidma, sest neid on vähe. Aga eestlane ei hoiu eestlase poole, eestlane hoiab sakslase või venelase poole. Eesti rahvameeski hoiab sakslase või venelase poole, usub sakslast ja venelast rohkem kui eestlast, loodab sakslase ja venelase, mitte eestlase enda peale. Kreutzwald lootis, aga tema on surnud; Jakobson ka lootis pisut, aga ka tema suri. Kõik on surnud, kes lootisid eestlaste peale. Mehed ja naised! Peaasi naised! Sest naine loodab ainult sakslase või venelase peale. Ainult! Ühel on siiski veel hing sees, kes loodab eestlase peale, ühel on, jumal tänutud, sest temal pole naist ja tema on hull, üsna hull, sest ainult hull loodab eestlase peale. Kahju, et meil nii vähe hulle, nii terve rahvas, nii terve, sest loomatoit hoiab rahva terve, ei õiget usku ega lootust...“

Üsna hullu all on mõistetud muidugi Juhan Liivi.

Tammsaare ja tema töö menu

Kahtlemata on Tammsaare kirjanikuna tunnustatud meil nõnda üldiselt nagu mitte keegi teine. Üksmeelselt kiitvalt on suhtunud arvustus; on lugejaskonna kihtisid, kes on pidevas vaimustuses; ja on teisi gruppe ning tasemeid, kus ollakse vähemalt sügavalt rahuldatud.

Ning väliseltki on see tunnustus ennast avaldanud nõnda suurelt nagu mitte kellegi teise suhtes: eluajal püstitatud ausammast pole maailmakirjanduses palju ette näidata.

Ükstakõik, kas vaatame sellele ausambale kui lokaal-patriotismist mõjutatud avaldusele, ükstakõik, kas võrdleme sellega Vildele annetatud elamut kõigele selle ebaõnnestumisele vaatamata, ükstakõik, kas paneme talu kinkimise Mälgule osalt kirjaniku iseenese ažiilsuse ning osalt kriitikute puhangulise vaimustushoo või õigustatud tulevikulootuste arvele — ausammas on ausammas ja ei naeruväärista seekord tõepoolest mitte: varem või hiljem oleks rahva tänumeel ikkagi kusagile paigutanud mõne mälestusmärgi. Sest selle on Tammsaare ära teeninud, suhtugu ta ise nii kriitiliselt ja skeptiliselt kui tahes niisugustele välistele austamistele.

On aga ka põhjust uskuda, et kirjanik, kes ise näpugi ei liiguta tunnustamise saamiseks, kes eemale hoiab igast „publicitést“, niisama kriitiline ja skeptiline on oma loomingu suhtes nagu oma tööde kriitikagi suhtes. Eriti kui on käes iga, kus võidakse targalt tagasi vaadata tehtule. Ja kui juba ammu teatakse, et kunst on alatine õppimine ja püüdmine täielikkuse poole. Sel puhul ei või solvata kollegiaalne kriitika, mis viib küsimused kõrgemale tavalistest igapäevastest väärtusemõõtudest.

Kõigepealt peab kõne alla tulema meie kirjanikkonna loomevõime üldse, niipalju kui ta rippuv on välisest tingimustest. Ning siin peab ütleva kategooriliselt, et hiljuti aset leidnud akt, mis püüab tagada kirjanikkudele enam-vähem rahuldavaid tingimusi loominguks, lubab vaid hädapärast läbiajamist. Suurejoonelist loomingut ta ikkagi ei võimalda. Kuid mees tuleb ju pidada, et Tammsaare oma töö on teinud senistel, endistel tingimustel.

Ja kuidas oldi need? Igatahes ebasoodsad. Ei ole kirjanikul kerge muretseda kõike vajalikku, kirjandust, entsüklopeediaid, teaduslikke raamatuid. Ei ole tal kerge liikuda uurimuste või kasvõi meelelahutuse otsarbel. Pealegi peab ta produtseerima ruttu ja palju, kui ta tahab end elatada enam-vähem küündival, et olla üldse loomevõimeline. Seda kirjanikku, kes saaks ise teha valikut oma tööde keskel, mida anda trükkis või mida hoopis kõrvale heita, meil vist palju ei leidugi. Ei ole kuulda olnud, et mõni oma suurema töö oleks ahju heitnud, nagu meie seda teame kirjanduse ajaloost. Ja kuna ka kirjastustel on tendents trükkida kõike, siis annavad kirjanikudki oma vähemväärtuslikud tööd käest, peavadki andma, sest ega paremad tööd siiski mitte niipalju sissetulekut ei paku, et saaks rahulikult asuda mõne teise kallale ja see lõpule viia kiirustamata.

Sellest siis ka tuleb meie autorite sageli nii ebaühtlane toodang. On ju niikuinii õige, et mõni autor loob meil kiiremini ja seejuures kunstipärasemalt kui teine, aga võrdsed on mõlemad sellepoolest ikkagi, et kord ühel, kord teisel osutub üks töö nõrgemaks endisest. See on paratamatus, mis on seotud õieti iga tööga, kui temaga on kiire, kui ta peab valmima enneaegu. Ja siin kirjanduse alal on siis aeglasel, kuid heal töömehel seisukord eriti raske.

Kui niipalju üldiselt oleme lausunud eesti kirjanikkude töötamistingimustest, siis on esiteks arusaadav autorite tööde kvalitatiivne ühtlus, teiseks aga küll ka tahe neid töid hinnata umbes analoogiliselt, nagu seda tehakse mõnes teises kunstiharus, näiteks maalikunstkunstkude juures. Need võivad kergelt visata turule oma katseid ja kavandeid, millele iseloom küll täpsustatakse kindlamalt, kui ütleksime skits ehk eskiis ja „studie“, joonistus jne. Kuigi võrdlusjooned läheksid kõveraks juba maalitud eskiisi ja kirjutatud eskiisi vahel, veel rohkem aga kõverduvad „studie“ ja kirjandusliku mustandi vahel, siiski on sarnasusi olemas, ja nii saadab kirjanik trükkis ka need tööd, mis pole viimisteldud ja kannavad õieti „studie“, katse iseloomu. Muidugi mitte „essay“ mõttes, mis on kirjanduslikult täisväärtuslik liik omaette, mitte aga näiteks läbi töötamata ja viimistlemata jäänud romaan, millele siin tahtsin vihjata.

Vaadates Tammsaare loomingut üldiselt, leiame ka siin vnkumisi. Ja mina isiklikult — ning see ei tarvitse välja kutsuda mitte kellegi teise nõusolekut — pean rahvusvahelise tasemega esmajärgu tööks tema romaaniiseriali esimest köidet „Tõde ja õigus“ I. Siin on rahvuslikult seisukohalt ausammas teenitud ja siitpeale selgus ka minu silmis Tammsaare hüpe meie kirjanikkude senisest esireast ühte teise esiritta. „Tõde ja õiguse“ teised osad on juba ebaühtlasemad ning ei anna mitte enam nii terviklikku muljet. Ja ma tahan ka ütelda, miks see nõnda on, kui ma natuke peatun sellel menul, mis on Tammsaare töödel mainitud raamatust saadik.

Eesti rahva hingelaad koosneb mõningast komponendist, milledest vist küll aeglane, mõtlik, eepilist laius nõudev element on ülekaalavam kõigist teistest. Kui palju sel tegemist on talupoja, maaharija põhjaliku loomuga, see jäägu kõrvale. Vihjakem vaid sellele, et ka sakslastel näiteks on kirjanikke, keda loetakse klassilisteks nimelt selle põhjalikkuse pärast, mida seletatakse mingi mullalähedusega. Ja meil tarvitseb vaid alata rahvalauludest ja „Kalevipojast“, et kohe tähele panna seda pikka kohalviibimist, seda kordamistahet, seda igast võimalikust kandist vaatlemist, mis on vastandiks ühele teisele põhjalikkusele meie kirjanduses, mis aga sihhib napi sünteesi poole.

See viimane aga pole rahvapärane, vähemalt lähemas tulevikus veel mitte, kuigi meil juba küllalt on kirjanikke, kes on selle teise grupi, rahva hinge ühe väiksema komponendi tüüpilised esindajad.

Olen kunagi kusagil mujal juba kõnelnud sellest iseloomulikust naudingust, mida valmistavad meie rahvale pikad kõned, põhjalikud ja laiad jutlused, venivad koosolekud. Siia lisandub sama väljendus meie kirjanduses. Võtkem Tammsaare kõrvale veel Jakobsoni, Metsanurga, Kippeli, Lutsu, Richard Rohu — need on ju loetavamaid kirjanikke —, siis mõistame, et kvalitatiivsele väärtusele või vähemväärtusele vaatamata peab midagi muud olema, mis tabab rahva närvi, mis rahuldab ja köidab lugejat. Sest kui võrdleme kõikide nimetatute toodangut, siis leiame siin palju väga ebaühtlast ja väärtuselt kaugelt erinevat. Nii siis köidab narratiivne jutustamislust ja eepiline laius. Ning tähelepanelik lugeja võib huviga jälgida, kuidas näiteks Jakobson tundes oma sõnaküllast liiglopsakust romaanikasvus püüab seda pidurdada novellide nappusega ja lõpuks kirjutabki romaani, mis on vaba „Tuhkru hobuse“ ülekoormatusest. Aga tema vastand teisest leerist Janno ütleb mu nõuande peale võtta õpetust Jakobsonilt ja katsuda ligilähedalegi jõuda tema laiusse ja põhjalikkusele oma

Protokolle Pearu ja Andrese rassimisest

Vanad koltunud kogukonna-kohtu aktid Albu valla-arhiivist on 1936. a. algusest saadik rännanud käest kätte. Nende aktide lugejad on olnud omaette tõe ja õiguse otsijad — inimesed, kes tunnevad Tammsaare suure eepose I köites iga seika ja karutükki, kes on käinud kangete vanameeste rassimispaigus Vargamäel — Tammsaare soosaarekesel, kus nüüd mõlemas talus sealnoodsad telefoni-aparaadid, ja tunnistanud sealt üle soode paistvat Madise kirikutorni. Lakkamatult on need inimesed ajanud „Tõe ja õiguse“ prototüüpide jälgi. Ja nüüd nad teavad „Tõest ja õigusest“ veelgi rohkem, kui jutustab sellest „Tõde ja õigus“ ise.

*

Kui avati Tammsaare mälestussammas Albu vallamaja ees, siis aukülaliste hulgas esireas istus läbisegi Eespere rahvast ja Oru inimesi oma järeltulijatega. Kui Gustav Suits pidas kõne ja märkis, et surnud isad on oma minevikuvangistusest üles tõusnud surematuiks luulekujudeks, et nad kõnelevad päisipäev oma poegadega ja ulatuvad vaatama õige kaugele üle Albu valla soosaarte ja Vargamäe mäenuki, siis müksanud kõhnake Pearu poeg oma kehakale naisele külge ja ütelnud: „Vaata meil ikka vana-Pearut!“ Kui aga hiljem Albu vallamajas peolaus külalistele esiteldi Pearu poega ja perekonda, ei vaadanud Andrese järeltulija sinnapoolegi, vaid kummutas sõnalasumata tubli klaasi kanget. Eks seda vanapere-meeste ürgeestilist vimma ole seal veel tänapäevalgi.

*

Koltunud aktid aga pajatavad tõsielulisi lugusid nagu muinasjutte noist aegadest, millal Karja-Eedi õueväravas nuttes kuulis Madise kirikukellade hella ja kumedat kõla. Aktid ja romaan kõrvuti annavad võtme juubilari monumentaalsele talendile.

Sellest mõningaid näiteid.

21. mail 1902 ilmus Albu vallakohtu kantseleisse Jakob Sikenberg (Oru Pearu), esitades naabermehe-üleaedse Peeter Hanseni (Mäe Andrese) vastu järgmise nõudmise: „Kostja Peeter Hanseniga on minul rajad vastastikku.

töödele suurema toekuse saamiseks, et ta kunagi ei suudaks nii kaua detailide kallal istuda. Ja miks ta peakski vaigistama oma teistlaadi temperamenti? Ei saaks me pressida eepilisele lausele ka Hugo Raudseppa, kellele vastu hõiskab rahva hinge teine komponent.

Tammsaare laad aga vallutab tema suurele rajale käänavas „Tõde ja õigus“ I. Siin on eepiline laius oma õigel kohal, selles tohutus pastoraalis. Siin on õigel kohal tema tegelaste spiktireeriv ja omakootud tarkus, eluküsimuste lahtimõistatamise tahe kahtleval ja ei seda ega teist ütleval kujul, mõistukõne, mida tunneb Tammsaare paremini kui ükski teine kirjanik meil. Rahvas aga tunnistab selle kõik omaks ja naudib.

Kui aga see laad nihkub ühes selle perekonnaromaani kujudega maalt linna, siis on üsna loomulik, et ta ka siin on psühholoogiliselt õige, sest oma põhilisemat iseloomu ei muuda mulda juurdunud inimene ka mitte ümberistutamisel. Aga mis on stiiliehtne maaromaanis, see tundub sageli liigsena linnaromaanis. Juba Mauruse kooli venelasest kooliõpetaja võtab oma filosoferingute alla liiga palju ruumi ja tüütab. See olgu toodud vaid näitena, kuidas suhtub niisugusel puhul rahvahinge teine komponent, lugeja teiest leerist, lugejaskonna praegune vähemus. Kuid suur enamik läheb kaasa kõik köited läbi selle naudinguga ja mõnuga, mis on tingitud tema rahvapärast maitsest.

Kui tugev aga see inerts on ja kui konservatiivsel tunneb lugeja, seda pidime nägema vastupidise reakt-

Minu karja käimise tee käib tema koha maast läbi ja on Tammsaare-Põhja koha kaarti peale see tee ülesse märgitud. 3-mal Mai k. p. 1893 aastal sai minu ja Peeter Hanseni vahel kirjaline leping tehtud, mille järele see tee teise koha peale sai seatud, nii et vana tee koht Peeter Hanseni tarvitada jäi. Seda uut teed olen ma kunni seia ajani takistamata tarvitanud, aga 20. Mai k. p. s. a. lahutas Peeter Hansen minu karja tee ärest aia ära, nii et ma oma loomi ei saanud koju ajada ja loomad ka õösete peavad karjamaal olema. See rikub aga minu majapidamist ja niisuguste tingimiste all on loomade pidamine täiesti võimatu. Peeter Hansen on sellega minu ja tema vahel tehtud lepingut rikkunud, mida tema oma surmani pidada ja täita lubas.“ Avalduse all on märkus, et „Jakob Sikenberg ei oska kirja“. P. Hanseni allkiri on olemas. Ka ülalnimetatud kokkulepe, sõlmitud „Albu Vettpere metsaüleniku maes 3 tal Mail 1893 Aastal“ leidub Ado Kuusteini kirjutatuna samas aktis. Selle huvitava dokumendi sisu kõlab:

„Tammsaare koha omanikud on ülemaal nimetatud meeste juures (kaebaja Jakob Sikenberg, kaebtuse alune Peeter Hansen, käemehed Jüri Tandorf, Jagup Tandorf, A. Kustein) olemisel alamal ülespandud leppitus ära teinud. 1. Peeter Ansen annab Sikenbergi raea ärest oma maast 14. (neliteistküme) jalga lai karja teeks kunni saunani, kust Sikenberg oma õiged karja teed möda alla keerab, igaveste käidavaks teeks. 2. Peeter Ansen aitab ka Sikenbergile seda teed parandada mis Tamsarest Kaarli prunti tuleb siis kui Sikenberg seda soovib, aga Sikenberg ei pea oma karjaga mitte seda teed ära sõtkuma. Tee parandamise madrihal saab Sikenbergi poolt antud. Peale selle on mõlemad koha omanikud nenda kokku lepinud et naad keiksugused üksteise vastu kiusamesed maha jättavad, olgu kruavide tegemine ehk vee paesutamised kuni 9 Juunini iga aasta, peale 9sat Julid ei ole enam paisu tarvis. Kui nad kraavidega peaks midagi mudatust tegema, siis ei tohi kumb kumbakile kahju teha, vaid et nisugused asjad peavad kahe vahel leplikult tehtud sama et teine teist ei tohi kiusata. Tammsaare koha omanikud Jagup Sikenberg ja Peeter

sioonina Tammsaare romaanini „Ma armastasin sakslast“ puhul. Ei tahetud hästi Tammsaaret ärangi tunda. Ning oli isegi kirjanikke, kes sellest romaanist mõtlesid leida mingit rahvuslikku taganemist. Ja sellepärast, et Tammsaare oli enesele teinud ülesandeks vaatluse alla võtta üht kodumaist ollust, kellest eesti kirjandus oli seni möödunud või aga teda vaadelnud eitavast seisukohast. Taheti nagu pahaks panna seda kunstniku vabadust, mis otsib enesele ainet igalt poolt, kus ta vaid on huvitatav.

Siin võttis tükk aega, kuni lepitati mõttekäik, et romaanis on õieti midagi väga reaalselt ja õpetlikkugi ja mingit evoë-laulmist sakslusele polegi, õieti ka mitte mingit seisukohavõttu, küll aga ikka see rahvapärane jutustamislaad oma eepilise pikkusega, mis siiski on nõnda kodune.

Nende ridade ülesandeks ei saa kuidagiviisi olla Tammsaare üksikteoste hindamine ja liigitamine. Juba sellepärast mitte, et ma ise kuulun rahvahinge komponendide esindajate teise gruppi ja seepärast olen kindlasti subjektiivne. Küll aga võimeline hindama seda, mis on esimese komponendi suhtes täiuslik. Selleks loen ma endiselt „Tõde ja õigus“ I, ilma salgamata ka teiste, järgmiste köidete ja tööde väärtust, kuigi minu väärtuse mõõdud võivad suurelt erineda teiste lugejate omadest. Üks aga on absoluutselt selge: kirjanik, kes oskab rahuldada rahvahinge nõudeid selle põhiloomulisemas osas, on oma ajastu ülesandeid täitnud suurimal määral.

Jakob Liiv †

Väike-Maarja ärkusaja kolmest tammest vanim ning tugevaim on 18. jaanuaril s. a. murdunud. Selle viimase tamme, Jakob Liiviga on mulda varisenud tükk meie seltskonna- ja koolitegelase kurba ajalugu.

1911. a. esimest korda oma elus mõnepäevalist puhkust nautides Karula Koobassaares, Valgamaal, kaebas ta tapva kooli- ja seltskonnatöö üle, mis kumbki ei võimalda äraelamist, eriti suurele perekonnale, nagu kadunud oli. Alati on tulnud kõrvalt sissetulekuid hankida, nii et isegi oma kallist kodumaad ei ole saanud aega tundma õppida. „Kui ma Karula jaamas maha tulin ja siinset maakohta oma kuplite ja järvedega imetlesin, siis tuli mul mõte, et vana jumal on vist küll purjus olnud, kui ta selle maa siin on loonud. Ma pidasin alati õõnsaiks sõnakõlksudeks Mihkel Veske laule „Mingem üles mägedele“ ja teisi seesuguseid. Aga nüüd mõistan ma neid täiesti: sinne loodus on tõesti ülistamise väärt, siin võib küll ütelda, et ilus oled, isamaa!“ lausus ta silmade särades.

See süda, mis nii soojalt oma rahvale on tuksunud, on nüüd puhkusele läinud, mida ükski seltskonnategevus ei suuda segada.

K. M.

Ansen on kindlasti keik kiusamesed ja kiuste tööd ühe teise vastu maha jätnud, ja tahvad kunni surmani rahus elada. Mõlemad koha omanikud Paluvad Auustud Albu kogukona kohut seda leppituse kaupa kohturaamatusse sisse kirjutada et see assi kindlaks jääb. Kumb sele leppituse rikib et hakkab jälle teist kiusama, see saagu kohtu poolt seaduse järele keigekõrgema trahviga mis seadus selle kohta nõuab trahvitud. Leppituse täiendamiseks kirjutavad mõlemad koha omanikud omad nimed alla... See jagu maad mis Sikenbergi maea kohas tee P. Anseni maa peal on, annab Sikenberg omast karja teest keige maea ligemalt P. Ansenile tagasi. Järgneb märkus: „Jagup Sikenberg tegi ristid“ ja teiste allkirjad.

Eelmainitud protsessil 24. mail 1902 seletab Hansen, et Sikenberg on seda lepingut rikkunud, kuna ta „tegi tee pikema kui õigus ja sellepärast lõõn mina ennast sellest lepingust lahti.“ Lepituskatse ei õnnestu, otsus kõlab:

„Albu valla talupoja Jakob Sikenbergi nõudmist täiesti õigeks tunnistada ja sellesama valla talupojale Peeter Hansenile kohuseks teha tema piiretest läbi käidavat Jakob Sikenbergi karja teed 48 tunni aja sees endisesse korda seada ja ära lahutatud ajad uuesti üles teha. Vastasel korral seda tööd kostja kulu peal ära teha lasta.“ Sikenbergi teiskordsel nõudel lastaksegi 28. mail tee Hanseni kulul korda seada, kusjuures kulu-dena nõutakse kostjalt sisse 1 rubla 96 kopikat.

Sama aasta 31. mail aga esitab juba üleaedse vastu kaebuse Peeter Hansen, kes kurdab, et „Jakob Sikenberg on oma maa sees välja ääres ühe kraavile paisu ette

teinud ja niisamuti on ka tema tee äärde kraavide sisse mitmesse kohta paisud teinud. Tema rikub sellega minu kiriku tee ära ja vesi rikub minu noort metsa ja teeb minule kahju. Sikenberg tegi minu koha piire peale ühe sauna ja aeda vahele tüki aeda ja on selle aia minu maa sisse teinud.“ Kuulatakse üle rida tunnistajaid ja asjatundjaid. Kohtuotsusest 14. juunist selgub, et seekord on kaotajaks pooleks Sikenberg. Kohtuotsuses üteldakse muuhulgas: „Albu valla talup. Jakob Sikenbergi kohustada äralahutama ühte aeda 6 sülla pitkusest sauna ja aida vahelt, kahe nädala aja sees otsuse kuulutamise päevast arvates...“ Kuid ega Pearugi seda teinud ise — jälle tuli lasta aed lammutada ja kulud sisse nõuda.

*

„Tõde ja õigust“ nimetatakse Albu vallas üldiselt Vargamäe piiblik. Too piibel on kirjutatud võitlusele tõrksa maaga pool sajandit tagasi. Võitlus on hoogsustunud, kuid ta kestab Vargamäel tänapäevalgi. Tee ulatuses Madisest Tammsaare taludeni võib kõikjal näha mustendavaid uudismaa-lapikesi — võitluse jälgi, kus uued Andresed-Pearud visalt heitlevad mulla ja kividega. Tänapäeval ei saa Vargamäe vanad minna enam kirplema Madise kõrtsi ega põletada „katariinasid“, sest viimaste asemele on astunud kroonid ja Madise kõrtsihoone on ümber ehitatud seltsimajaks. Kolmas põlv mängib käsi-käes. Romaanis süvendatud jõgi on aga tegelikult veel süvendamata ja lehmad võivad jääda rabamädasse tänapäeval samuti, nagu romaani eepilises alguses läinud sa-jandi kolmanda veerandi lõpul.

Välispoliitilisi väljavaateid

Läinud aasta jättis maailmale päranduse, mis ei ole kerge: 1) kaks tegelikku sõda (Hispaania, Jaapani-Hiina); 2) lõhestatud Euroopa, kus ühelt poolt ilmneb agressiivne Berliini-Rooma „telg“, mis antikommunistliku blokina haarab ka Jaapanit, teiselt poolt praegust seisukorda võimalikult alalhoidev Briti-Prantsuse liit ühes temale sümpatiseerijatega, mis esimesega mitmeti vastuolus; 3) atakeeritud Rahvasteliit, milles ühed näevad ikka veel kollektiivse julgeoleku, rahu ning rahvaste koostöö pakti, teised aga purnunud Versailles' lepingu kahjulikke riismeid, mis ei lase tugevate riikide omasihte teostada vahele segamata; 4) Ida-Euroopa müsteerium, mis sõnades taotleb rahu nii sees kui väljas, tegelikult aga sunnib valvele kogu maailma, kes ei eita seal üllatusi.

Kui siia juurde lisada, et ka majanduslik edu on pidurdatud, mõnel maal majanduslik kriis juba selgelt ilmne, mis sunnib ka teisi maid vaatama teatud murega tulevikku, siis näeme, et eriliseks juubeldamiseks pole kuskil ei alust ega tuju.

Ometi peavad maailma rahvad elama ja oma elu kohaldama vastavatele oludele, sest välispoliitika arvestab eeskätt ju tõsiasju, realiteete.

Meid kõiki huvitab, mis siis edasi sünnib, kas pole juba praegu võimalik umbkaudugi mõnda joont tõmmata rahvaste, esijoones Eesti saatuse käigu kohta rahvusvahelistes suhetes? Kas toob uus aasta rahu, nii välist kui sellega ühes ka sise-mist, või ootavad meid sõda, rahunused ja viletsused?

Kui viimane küsimus esitati endisele Belgia välisministrile E. Vandervelde'le, siis vastas ta õigusega, et „seletada, nagu tuleks või ei tuleks lähematel kuudel sõda, see oleks sedasorti lühinägelik ennustamine, mida ma pole iialgi harastanud“ (R. Sõna, 14 I 1938). Kuid samal ajal ta tuletab meelde, et õieti Euroopa rahvad juba on omavahel sõjajalal Hispaania kodusõja sildi all, kus proovitakse nagu mõnel teatri proovil, kuidas moodse relvastuse ja sõjapidamise võtete mõju võiks olla. Säärane varjatud sõda näikse üldse olevat moodi läinud, ja ses suhtes oleme tagasi läinud keskaega. Ka Jaapani ja Hiina vahel pole „sõda“, kummagi maa suursaadik istub rahulikult teise riigi pealinnas (sõjaseisukorra tekkides peavad need kohe oma asukohast lahkuma), kuigi relvade rakendamise ohvrite hulk mõlemalt poolt ulatub sadadesse tuhandetesse ja laialdased Hiina maa-alad on Jaapani käsutuses.

Veel rohkem: Jaapan ähvardab kõik valged välja ajada Kaug-Idast. Seda esiotsa muidugi ainult sõnades, sest kus Jaapan viimaks oma kollase tõu uues maailmapäästmismissioonis peatuma jääb,

ja kas viimaks vana Euroopat ei ähvarda uus „mongolite sissetung“, mida Wilhelm II 45 a. tagasi ette kuulutas ja mis „kollase hädaohuna“ hävitab kogu Euroopa tsivilisatsiooni, on veel teoreetiline probleem.

Praktiliselt tähendab aga Hiina-Jaapani relvastatud tüli Euroopa vaesestumist juba sellepärast, et Briti suured tulud osalt kokku kuivavad: Briti investeerimisi Hiinas arvatakse aga 20 miljardile naelsterlingile!

See tähendab, et eurooplaste eneste tülid võivad minna suuremaks, ja pärast Maailmasõda loodud olukord võib tulla tõsisemale muutmisele.

Meie oleme nii palju kuulnud Saksa asumaade nõudmise poliitikast ja tema laiutamistungist „Kesk- ja Ida-Euroopas“. Esmajoones on selle järgi ähvardatud Austria iseseisvus ja Tšehhoslovakkia terviklus (Sudeedi sakslaste huvides), kuid ka Baltikumi ruumi ei lasta kaduda säärase laiutamisevõimaluste silmapiirilt.

Samal ajal Euroopa Idas täristatakse relvi ja öeldakse, et seda iialgi ei lubata, ja et enne veel, kui Berliinist jõutakse Baltikumini, on „ettevaatuse pärast“ need maa-alad haaratud Idast, et ära hoida Baltikumi muutumist place d'armes'iks sealse suure maailmariigi vastu.

Ja ideoloogiliste rinate tekkimine nagu kinnitab, et rahu Berliini-Moskva vahel pole ikka veel saavutatud, mis muidugi ei tähenda, nagu oleks Saksa-Vene konflikt ligema tuleviku asi: kummalgi riigil on esmajoones teisi, neile põlevamaid probleeme lahendada, kui vastastikku jõudu katsuda, mis pealegi küllalt raske, sest aja jooksul on nende vahele tekkinud tõeliste puhver-riikide rida, mille vallutamine ka sugugi nii kerge ei ole.

Kas aga Berliin-Rooma Briti-Prantsuse liiduga tahaks jõudu katsuda, on enam kui kahtlane, ja seetõttu võivad ka Tšehhoslovakkia ja Austria (kelle iseseisvusest suuriigid on huvitatud) tulevikku vaadata ilma liigse ärevuseta.

Niisiis maailm nii kaugel kui ligidal on täis mure- ja tülipilvi. Aga kas just kõu kärgatab, on iseküsimus: mustad äikesepilved lahenevad vahel ilma vihma toomata ja seda mitte üksnes looduses.

Muidugi, nagu õige peremees oma kuiva heina pilvede ähvardusel kokku paneb või varju alla viib, nii sunnivad rahvusvaheliste sekelduste võimalused ka üksikuid rahvaid ettevaatusele ja hoolle. Säärase erakorralise hooli ja jõudude koondu paneb praegune aeg peale ka meie oma välispoliitikale.

Meil ei ole põhjust ärevad olla, aga välispoliitika taevas ei ole kaugeltki niivõrd selge, et meie võiksime unustada oma maa geopoliitilise asendi ja üldise stabiilsuse hädaohtu sattumise võimalused.

TALLINNA KIRI

Tallinnas ei ole juba aastaid olnud korralikku talve. Kui mõnikord sadaski lund, siis jätkus sellest paariks päevaks, sest järgnev sula ja kajamehed koristasid õhukese lumekatte tänavail kiiresti. Nüüd on aga Tallinnas juba seitsmendat nädalat tõeline talv. Lumehanged ulatuvad agulis katuseräästani ja linnavalitsuse värsked sinised bussid rabelevad võidu „Mootori“ punastega lumehangedes. Püsiva külma ja alatiste lumesadude ja tuiskude tagajärjel toimub Tallinnal veel praegugi ühendus välismaailmaga ainult raudruuna kaudu. Auto ja autobusega ei pääse linnaärest kaugemale. Et teed väljaspool linna lumest suletud, siis on autoliiklemine linnas muutunud eriti elavaks. Tänavail voolivad läinud aastal sisseveetud uhked Ameerika limusiinid, sest kui säärane kellelgi on, siis peab seda ka teistele näitama. Kui ei saa teha „spordisõite“ väljapoole linna, siis vähemalt sõidetakse kodust kohviku ette. Ameerikast toodi läinud aastal umbes 150 tulliut „Fordi“ ja nende sissetoojaks oli õneliku tähe all ellukutsutud autoäri „Mobile“, mis kõik teised vanad autoärid uppi löi. On ju seal tegelasteks noored ja agarad mehed.

Kas tänavune talv, s. o. talv sõna tõelises mõttes, on rahvamajanduslikult kasulik või mitte, selle kohta lähevad arvamised lahku. Ajalehed kurdavad kord, et rukiorased mädanevad lumehangede all, kord jälle hõiskavad, et on tulemas hea vilja-aasta. Pealinna ärid loevad igal õhtul kassat ja kiruvad, et asjad lähevad tagurpidi. Samasugused teated tulevad ka maalt. Lumi olevat sügav ja rahvas ei saa liikuda. Jätvat ostud seniks, kui paranevad teolud. Muidugi on ka ärisid, mis ilma taadi kiuste õitsevad. Need ajavad asju telefoni kaudu. Sosistatakse ainult paar maagilist sõna ja kunde peab sõrkima värsket ärigeeniuse juurde. Üldiselt on ka majandusmaailm meil Eestis muutunud komplitseerituks ja see ärimees, kes tahab vanade kommete kohaselt äri ajada, peab olema osav mustakunstimees või köietant-sija.

Muidugi ei ole ju majandusmaailmas veel midagi lõhki. Kõrgkonjunktuuri jätkumist tõendab kasvõi see, et Vabadusväljaku väljaehitamise plaanid muutuvad iga päevaga üha suurejoonelisemaks. Praegu on käimas ka riigieelarve koostamine ja, nagu ajalehed juba kirjutasid, saavat uus eelarve summaliselt rekordne. Raha leitavat mitte ainult maanteede korrastamiseks ja raudtee veereva koosseisu uuendamiseks ning välismaalasi eemale peletava tolmu kõrvaldamiseks suvisel liiklemisel.

Meie ei tahaks uskuda, et algav aasta hävitaks rohkem maailma rahulikku elu kui eelmine. Kuid säärase võimatuse eest pead anda ei ole ka soovivat.

Välispoliitiline baromeeter näitab heitlikke ilmu.

Et „raha paneb rattad käima“, on ju vana ja tuntud lugu (sel teemal on loodud kena šlaager, kuid Tallinna öölokaales seda enam programmis ei ole). Rahval näib olevat rohkesti raha. Millega muidu seletada neid lõpmatuid kokkutulekuid, mis järgnesid isamaaliidu kokkutulekule. Möödunud kuu jooksul käisid pealinnas koos õpetajad, pritsimehed, noortejuhid jne. jne. Sõit pealinna maksab hulga raha, nii et rahva kandejõud näib olevat tublisti tõusnud.

Uus aasta ei toonud Tallinnale üllatavaid uudiseid. Et paarkümmend vapside tegelast vanglast enneaega vabastatakse, sellest liikusid kuuldused juba ammu enne jõulu. Vabanesid teiste seas ka Tõrvand ja Larka. Nad ei näidanud end isegi oma sõpradele, vaid kadusid kohe välismaale.

Nüüd, kui vapsid on uue olukorraga leppinud, näib valitsevat rahu ka poliitilisel rindel. Isegi rahvarinde loomine Tallinnas möödus nii, et sellest kuuldi alles ajalehtedest pärast seda, kui rinne oli juba kujundatud.

Siiski ei ole Tallinna poliitikaelu taevast just pilvita. Sellal kui need read trükkis ilmuvad, on muidugi Riigivolikogu valimised välja kuulutatud. Kindlasti toovad valimised endaga kaasa ka elavust poliitikaelus. Juba praegu sosistatakse siin ja seal. Kui palju kandidaate läheb Tallinnas valimistulle, seda on praegu raske ennustada. Meeleolude järele otsustades ei ole „lõvisid“ vist mitte enam üks, vaid hulga rohkem. Leidub optimiste, kes arvavad, et igas Tallinna valimisringkonnas rühhib Riigivolikogusse vähemalt kolm meest. Eks seda näe.

Nagu sisepoliitika, nii ka välispoliitika suhtes valitseb Tallinnas rahu. Sõbralikku elevust tekitas vahest Soome haridusministri külastäik ja sedagi ainult kitsamas ringis. Protokollis ja tseremoonias edeneme jõudlasti. Daamide dinee „Bristolis“ tähendab ju aina edu. Daamide dineesid ja lunche korraldatakse viimasel ajal väga sagedasti igal võimalikul ja võimatul juhul. Itaallannast kunstnik, kes esitas kroonitud kunsti, ei võinud kaevata, et eestlased ei oleks külalislahked. Pisut elevust tekitas ka prof. Piibu kõne Balti poliitika üle välisuhete arendamise ühingus, kus ta ägedalt kaitses Balti liidu mõtet. Nagu teame, samal ajal arendas I. Tõnison „Akadeemias“ hoopis vastupidist teooriat. See on vist küll esmakordselt, kui Tartu vaimus on tekkinud dissonants. Pole ka midagi imetseda — professor Piip on ju pooleldi Tallinna mees. Sellal aga, kui meil vaieldakse Balti liidu ümber, näib tegelikus välispoliitikas, nagu läheksid Balti riikide teed ikka enam ja enam lahku. Viimane välisministrite konverents Tallinnas ei toonud neid igatahes põrmugi teineteisele lähemale.

Mis nüüd puutub Tallinna viimase kuu kultuurielu sündmustesse, siis võiks märkida, et suuremaid laineid löi siin teatrikooli direktori küsimus. Nagu näha, ei ole Eestis kerge leida inimest, kes võiks juhtida teatrikooli, ja sellepärast kutsuti Saksamaalt välja spets. Kelle kutsel ja kuludega ta Eestisse tuli, sellest vaikitakse. Kui

Kõne ühiskondlikus teenistuses

Washingtonis oli aastate eest suurriikide konverents ja üks leht kirjutas sel puhul, et Briand olevat pidanud peast — nagu tavaliselt — hiilgava, aga sisuta kõne. Jaapani esindaja olevat oma kõne maha lugenud, aga iga lause olevat olnud ajalooline.

Reporteri teadet tuleb võtta suure reservatsiooniga. Briand ei pidanud muidugi mitte sisuta kõnet, selleks oli ta liiga suur kõne- ja riigimees. Kuid ilusad laused olid tema kõnes arvatavasti sedavõrd ülekaalus, et nad selle sisu varju jätsid. Jaapanlase kõne ei olnud kaugeltki mõni sügavamõtteline filosoofiline traktaat, aga oma valitsuse seisukohti väljendas ta nii asjalikult, et sellest piisas, et ta oma ülesande paremini täitis kui Briand oma hiilgava retoorika ja kõneandega.

Loendamatud on juhtumid, kus meil kõnedega esineatakse, olgu see siis pidudel, aktustel, paraadidel või lihtsalt kõnekoosolekutel mingisuguse sündmuse puhul või ilma selleta. Seepärast ei ole tähtsusetu vaadelda, kuidas peetakse meil kõnesid ja kuidas nendesse suhtutakse.

Meie ei ole „kõneleja“ rahvas, nagu ei ole seda põhjamaalased üldse, ja meile on rohkem omane vaikimine kui kõnelemine. Nagu mõni lõunamaalane peab ennast vaikima sundima, nii peame meie ennast kõnelema sundima. Soomes jutustati hämelasest, sellest Soome mulgist, kes esindab soome tüsedust, aga ka tema vaikivat jõudu, keda peeti kurt-tummaks, sest et keegi temalt ühtegi sõna ei olnud kuulnud. Kui ta siis ühel ilusal päeval ühe märkuse tegi, siis oli imestus suur ja küsiti, miks ta siis ennem ei olnud kõnelnud. Ei olnud midagi ütelda, olevat hämelane rahuga vastanud. Kõnepidamine eeldab kergelt kõnelemisvõimet, ja kui meil on vähe kõnelejad, siis ei ole meil ka palju kõnemehi. Kõneandega on ühenduses rikas fantaasia: head kõnemehed on valmis ohverdama tõde, et aga kõne mõjuks, — ja mõtlemise kiirus. Need on omadused, millede poolest põhjarahvad maha jäävad lõunamaalastest. Aga ega seepärast kõnede vajadus meil palju väiksem ole kui neil. Ja seetõttu peame meie rohkem halbu kõnesid kuulama kui nemad ja... kannatama. Pruugib ainult vaadelda ülesvõtteid aktustest ja teistest pidulikkudest sündmustest, et veenduda, missuguste igavate ja apaatsete nägudega meil kõnesid kuulatakse. Võib põhjendatult küsida, mis õigusega meid piinatakse halbade kõnedega. Kui see vältimatu on, siis ei ole midagi parata, tuleb ka edas-

pidi lahke nägu teha halvaks mänguks, nagu öeldakse, või halvaks kõneks, et täpne olla. Kaotajaks pooleks oleks aga niisugusel juhtumil ikka seltskond ise, sest ta kuuleb tahes või tahtmatult nii palju kõnesid, kaotab selleks aega ja kõike seda ilma positiivse tulemuseta, kui mitte koguni negatiivse resultaadiga.

Kuid kõne on sotsiaalelus nii tähtis tegur, et selle osa ilma mõjuva põhjuseta ei maksa alandada. Kõne tähtsusest on väga hästi aru saanud meie aja autoritaarsete riikide juhid ja on seepärast, nüüdisaja tehnika saavutusi kasutades, kuni peensusteni välja töötanud meetodi, kuidas oma kõnede mõju viia äärmuseni, sealjuures mitte unustades vastasel suud sulgeda. Kõne mõju ja selle tähtsust võiks tõsta, kui kõnelejad oma ülesannet võtaksid tõsiselt. Täiesti peaks kaduma näiteks niisugune nähtus, et kõneleja oma kõnet algab vahandusega, et tal ei olnud võimalik kõnet ette valmistada. Heameelega võiks kõnelejale seda andestada, kui ta oma kõne siis ka pidamata jätaks. Kõne ettevalmistamine ei pruugi just selles seista, et pearõhk pannakse ettekandele, vaid et kuulajatele midagi pakutakse sisu poolest. Küll meiegi oskame hinnata head ettekannet, aga rõhk langeb meil ikka kõne sisule. Meenub, kuidas Itaalia saadik pidas meie laulupeol kõne kõikide retoorika reeglite järgi, mis itaalia rahvas tingimata vaimustuse oleks esile kutsunud, kuid meie muigasime, s. t. ka need, kes tema kõnest aru said. Meie ei vaja niivõrd „lüüri-list šokolaadi“ kui „toitvat karbonaadi“. Seda nõuet peaksid silmas pidama iseäranis pidude ja aktuste kõnelejad, et need sündmused ei muutuks kometi- ja fraaside tegemiseks. Siis oleks ehk juba parem, kui neid üldse ei peetaks.

Meil on seni mõningaid soove avaldatud poliitiliste kõnede kohta, et oma vastaseid ei tõrvataks ega laimataks jne. Vaevalt on see soov rahuldatav täies ulatuses, sest poliitikas on nii suured isiklikud huvid kaalul, et ei saa pidada mittedemagoogilisi kõnesid. Paremaks tõenduseks selleks on, et poliitikud, kes seda teistele nii härdasti soovivad, ise selle nõude vastu patustavad. Kuid mittepoliitilised kõned võivad isegi suurema tähtsusega olla kui poliitilised, iseäranis „vaikivas olekus“, ja seepärast on ajakohane nõue, et seda arvesse võetaks ja kõnele vaadataks mitte kui mõnele tüütavale vormitaitmisele või paradeerimisele, vaid kui ühiskonna teenimisele.

lärm läks suureks, siirdus saksa spets Vene teatrisse ja nüüd figureerib teatrikooli direktori kandidaadi kohal teatritegelane Kalmet.

Kaua reklaamitud „Varamu“ ilmus, kuid ei andnud isegi kohvikuis kõneainet. Ühed olid pettunud, et puudus programm ja ideoloogia, teisi jälle šokeeris ajakirjas avaldatud artiklite pealiskaudsus. Fassaadi ajakirjal oli, seda tunnustasid kõik, aga puudus vaim. Ka Tallinnas hakkab, nagu näete, vaim hinda minema.

Nüüd ootame teaduste instituute ja lepingute vormulaare vaimutegelastele. Pealinn edeneb ja areneb ja kõik oleks kõige ideaalsemas korras, kui linnaisad muretsesid vägeva lumesaha ja vabastaksid tänavad hangedest ja hundiaukudest. Võib-olla sooritab lõpuks selle töö sula, mis kestab ühes Londoni uduga juba kolmandat päeva.

Tallinnas, 17. jaan. 1938.

Maaliline talv. Mäest allasõidutee on slalom-sõiduks lipukestega märgitud

K. Hintzer

Välja talvisesse loodusesse!

Autori Contax-fotod

Talvemaastik oma looduslikus ilus, päikesepaistel, on võrratu, eriti veel härmatise korral, kuid kui paljud meist tunnevad seda ilu, kui paljud oskavad hinnata talveõhu karastavust ja puhtust! Et see nii on, selleks annab kõige parema tõenduse käesolev talv.

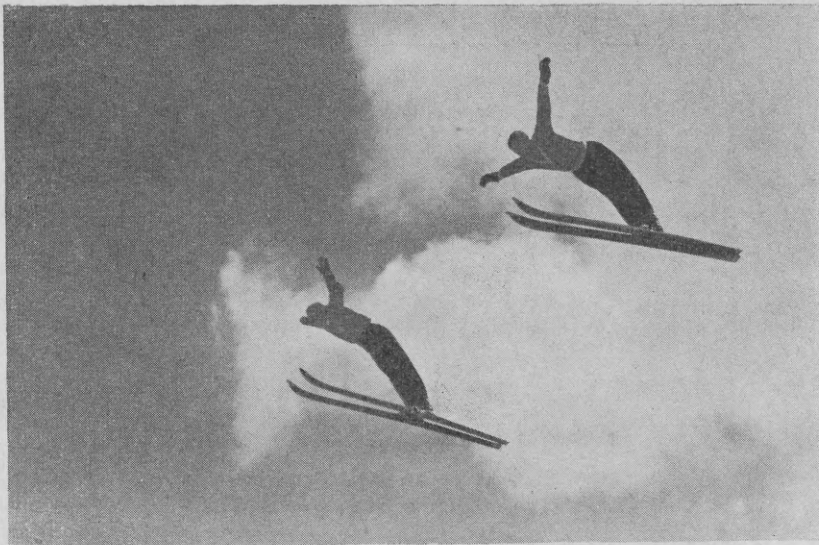
Kui eelmistel aastatel oleme pidanud leppima lumekhevusega, siis tänava puudub alus nurisemiseks. Kuid

ei saa hoobelda, et meil näed tänavatel külluses suuskadega inimesi, kes rühkivad linnast välja või raudteejaama. Ka pole seni vastavad organisatsioonid ega ka raudteevalitsus mõelnud suusarongide korraldamisele. Elva oma künkliku ümbruse ja Vapramäega asetseb ju otse Tartu külje all. Vähemalt pühapäeviti võiks pool Tartut valguda Peedule, Elva ja nende ümbrusse. Kuid

Otepääl, Eesti suusaparadiisis

Kaksikhüpe olümpiamängude mäelt Ga-Pa's

pühapäeviti märkad üksikuid (60 000 elaniku kohta), kellel „lauad“ kaenlas. Peale inimeste eneste loiduse on igatahes ka palju muid vigu. Võrreldes meie oludega, on raudteesõit ikkagi kallis, et laiemaid hulki talisportimisele kaasa tõmmata. Suureks takistuseks on ka ebakohased määrused, et ei lubata suuski vagunisse kaasa võtta, kui õnnetuseks juhtub pagasivagun rongis olema. Nii sugusel juhul tuleb maksta ka suuskadeveo eest, ning lõpuks pead leppima tülika ootamisega, et suuski kätte saada.

Hamini poolt on koolidele luba antud suusapäevade korraldamiseks kasutada kaht tööpäeva. (Soomes on seks lubatud üks nädal.) Kuid ei ole kuulnud, et meil mõni kool oleks sajaprotsendiliselt seda võimalust kasutanud. Kas oodatakse „soojemat“ aega või on kahju mõnest ajaloo- ja keeletunnist. Viimaseid saab vist ka porisel ajal (ja see kestab meil harilikult kuude viisi) tasa teha, suusatama siis vist küll minna ei saa.

Talisport on meil kõige rohkem kängus. Et laiemaid hulki viia arusaamisele talisporti tähtsusest, (hinnata ja aru saab see, kes on korra kõike kaasa teinud), tuleks neile esmajoones võimaldada odavahinnalist linnast väljapääsu. Raudteele peaks see ju ükskõik olema, kas vagunis istub 10 in. à 1.— kr. või 20 in. à 50 senti.

Üksik inimene saab sellest veel kuidagi üle, kuid perekonnaga väljasõit osutub ka meie kõrgemapalgalistel üle jõe käivaks. Kõigil sõita pole võimalik, keda jätta aga koju? Ja nii jäävad kõik koju. Selles asjas peaks välismaalt eeskujuga võtma, kus need perekonnaliikmed, kes on üle kolme, ei maksa peagu midagi. Sellise vastutulekkuse korral ei saaks ka raudtee kahju; vaid järjest tõusva sõitjate arvu juures küll kasu.

Meil oli Elvas kelgumägi. Tänavu seda ei ole. Kui kena oleks perekonnaga sinna välja sõita, kes kelgutama, kes suusatama. Kuid elvalaste ainuke ilus algatus on pidanud kasutajate puudusel hingusele minema. Meil puudub keskkorraldus, kes juhiks sportlikku tegevust, et kui kusagil midagi head algatatakse, et siis ka tarvilikul määral huvilisi sinna juurde pääseks.

Kõik räägivad, et Otepääl on talvel ilus olla ning mõnus suusatada. Kuid püütagu sinna pääseda, siis kaob kohe tuju. Kas ei sobi sõiduplaan, et päevaks sinna välja sõita, või pole jälle võimalust Paluperast edasisõiduks jne. Kui meil tahetakse selles suunas edasi jõuda, siis tuleb kõikidele nendele pisiasjadele mõelda ja nad k o o s k õ l a s t a d a. Tuleb püüda sinnapoole, et pääseks linnast välja looduserüppe mitte ainult suvel, vaid ka talvel.

Bernhard Linde

Teatrikooli küsimusest

Mell on teatrikooli küsimust viimasel ajal õige mitmest küljest sarjatud ja nende ridade kirjutaja on põnevusega oodanud, et asjale ligidalt seitsjad komistavad kord ka selle küsimuse lahenduse õigetele teedele. Kuid asjata! Sellest pole kusagilt midagi läbi udu välgatanudki!

Teatrikool avatakse konservatooriumi juurde, nii on juba otsustatud. Hüva. Meie konservatoorium on aga kõrgem õppeasutus. Seega siis saab ka konservatooriumi haru, teatrikool kõrgemaks õppeasutiseks. Pealegi võetakse ju teatrikooli vastu gümnaasiumi eelharidusega õpilasi. Nii on siis ka teatrikooli õpilased kõrgema kooli õpilased, kes pistavad vastavalt meil juba uusuks saanud kombele värvitekli pähe, nagu teevad seda meil praegu juba konservatooriumi õpilased.

Väljastpoolt teatrikooli direktori otsimisel on meie haridusministeeriumi juhtivaltel jõududel vist küll ainukeseks põhjendatud aluseks olnud see tõsiasi, et kõrgem

kool, teatrikool, vajab juhtideks haritud jõude. Teatrikooli juhataja ei tohi oma üldhariduselt seista madalamal kui asetatakse üldhariduslikke nõudmisi sellisesse kooli astujaile. See põhjus tohiks igatahes respekteritav olla meiegi oludes.

Meenutame oma iseseisvuse-aegsest minevikust vaid mõningaid keskkoole ja nende algharidusega direktoreid, kes olid oma kohtadele määratud kui tuntud tegelased ja isamaalased. Nende algharidusega direktorite pedagoogilised tulemused osutusid vaevalt sellisteks, mis võiksid meelitada sama katse kordamisele teatrikooli puhul.

Tõsiasi on aga ka, et meie teatrirahva enamikus valitseb kahtlemata mingi haridusevaenulikkus. See on ju ka arusaadav: rõhuv enamus meie teatri-inimestest seisab oma üldhariduselt õige algelisel astmel ja sellest hädast tahetakse sealpool vourus teha. Selle tõsi- asja märkimisele, mis nende ridade kirjutaja poolt aset

Suusatamine pealpool pilvi, Saksa Alpide kõrgmägedes, Garmisch-Partenkirchenis

leidis juba aastate eest, pole ühtegi kaaluvat vastuväidet võidud esitada, peale suure viha ja vaenu muidugi. Aga juba klassikaline kultuurrahvas teadis, kellel siis õigus oli, kui Jupiter vihastus.

Haridusevaen Tallinna teatrirahvas leidis oma selgema väljenduse veel aasta tagasi, kui Tartu Draamateatri kool õpilasetendustega külastas Tallinnat. Ei saa keegi salata tõsiasi: seal olid õpilased kõrgema haridusega õpetajailt süstemaatiliselt nii mõndagi õppinud ja nende kui õpilaste esinemise üksikutele momentidele leidis nii mõndagi, mis lootusi tekitas, aga kuidas suhtuti neisse Tallinnas, arvustus kaasa arvatud?! Kas olid õpilased süüdi, kui nad polnud veel mahti saanud „end lahti mängida“ ja kui nende kooli ja selle õpetajaid võeti kui vahelelikkujaid Tallinnas loodava riikliku teatrikooli tulevastesse võimalustesse, mis noil teatrikooli mõtte mesinädalail paistsid veel nii paljutootavatenä? Ei olnud süüdi ka selle Tartu kooli juhid ja õpetajad, kellest igapäev on oma kindlustatud akadeemiline kutse, millest nad ei mõtle ega tahagi loobuda, et neid võeti Tallinnas kui vaheleükkijaid?

Sellises olukorras oli ja on peagu paratamatu, et teatrikooli juhatajat näitekunstile ametlikult ligidal seisvais ringkonnas ei hakatudki seal otsima, kust see loomulik oleks, vaid asuti omavahelisele pirukajagamisele: kooli direktor taheti tingimata leida eneste keskelt. Kuigi haridusministeeriumil oli suunalt õige seisukoht, — et teatrikooli direktoriks võib olla üksnes haritud inimene, siiski unustati ka seal ära see algeline tõsiasi, et teatrikooli direktor peab mõistma riigi- ja käesoleval puhul ka õppekeelt, nagu see nõudmine asetatakse muulastegi koolide juhatajale.

Olime tänapäeval unustanud teatrikooli direktori valimisel ainsa ja õige tee, mis meie kasutasime „Vane muise“ esimese direktori valikul: kirjanduse- ja teatrituuline teoloog saadeti teatrikunstis õppima. Haritud inimest vajati siis kõigepealt. Olgu see siis kasvõi teoloog. Praegu peaks meil küllalt leiduma kirjanduse- ja teatrituulilisi ülikooli lõpetanud noori kirjandusteadlasi, keda oleks vaja vaid aastaks, paariks läkitada

välismaale, kus on sellekohased kõrgemad õppeasutused. Kui meie üle kolmekümne aasta tagasi K. Mennüuga tehtud katse andis nii hilgavaid tagajärgi, miks ei võiks selline katse praegugi anda vähemalt rahuldavaid tulemusi!

Olgu selgelt ja avalikult öeldud, et meie inimestest ei ole praegu tõepoolest ainsatki kandidaati, kellele oleks vajalisi hariduslikke ja muidki eeldusi teatrikooli direktori kohale, kuigi tahtjaid sinna võib küllalt olla ja isegi nii helli tahtjaid, kes pööraselt vihastuvad, kui neile suu sisse öelda, et nad ei saaks teatrikooli direktori ülesannetega hakkama. Aga tõsiasi on: neil ühelgi pole keskkoolilegi vastavat üldharidust, mõnel pole algkoolilegi vastavaid üldhariduslikke teadmisi ja nad võivad teatrikoolis paremal juhul mõne üksiku tunni, demonstratsiooni või lavapraktiilise eriaine õpetajana arvesse tulla, nagu võis vanastigi üliõpilastele vehklemist või ratsutamist õpetada mõni erus olev ohvitser, kelle üldharidusliku taseme vastu polnud vaja huvi tunda.

Aga luua kõrgem teatrikool algharidusega professoritega — sellega eesti rahvas küll ei tohiks hakata maailmale imet tegema! Pealegi ajal, mil meil kurdetakse haritud jõudude üliküllust! Ega meie konservatooriumiski muusikaüliõpilastele muusikat õpeta iseõppinud orkestrandid, vaid sealsetelt õpetajatelt nõutakse ka vastavat üld- ja eriharidust, kuidas siis mõeldakse muusikalise kõrgekooli juures olevas teatrikoolis vastupidisega hakkama saada!

Hoidusin meelega mõnede minu väiteid kinnitavate näidete esitamisest, milliseid leidub külluses ja õige ürgkoomilisi meie teatrikooli katsete lühikesestki minevikust. Need näited oleksid küllalt hoiatavad, kuna aga nende esiletoomine võiks tahestatmata mõne mehe suhtes isiklikuks muutuda.

Kui on seletamatagi selge, et teatrikooli direktoriks ei saa olla meie keelt mitte mõistev muulane, siis olgu samuti selge, et direktoriks ja korraldajaks õpetajaikski kõrgemas koolis võivad ikkagi olla õpilastega vähemalt samal üldhariduslikul tasemel seisvad isikud. Muidugi, kui ei taheta, et õpilased nii mõneski ei peaks oma professoreid õpetama.

K. E. Sööt

Vastus juubelitervitustele

Minu äsja ilmunud luuletuskogus leidub järgmine salm:

Lummutis mingi
Valge hirvena haaras mind oma ringi...
Nüüd jälgin ma teda põlismetsa uulis
Ja irdun kaugeis lausmaa-tuulis,
Käin peibutuspiinas üle sõmerpalu
Ning raismiku kõleda verisi jalu...
Ja ründab mind käiguteil eksitav õõ —
Mu juhiks on tähtede virvendav vöö.

Eks ole see lummutis, see valge hirm mingisugune mõttekujutus, mingisugune ideaal, mida jälgitakse Pegasuse turjal.

Nüüd, 75 aasta künnise ületamisel on mind selle hirve jälgimise tõttu haaratud piduliku tooni väljenduse ringi. Usinad kirjamehed on pidevaks vaatlusobjektiks mu isiku teinud ühes selle vähese töötulemusega, mis ma olen suutnud elus toime saata.

Sünnipäeval ja sellele järgnevatel päevadel on mind meenutatud rohkearvuliste õnnesoovide ning õnnitlustega. Ja on hakatud aktusi korraldama mu sünnipäeva tähistuseks.

Heatahtlikult ja siiralt on esile tõstetud ja alla kriiputatud seda, mis mu kirjanduslikus produktsioonis väärtuslikku ja hinnatavat leidub.

Tõepoolest on aga kõnesolev looming suurelt osalt selle ühiskonna juhtivate tegelaste tahtejõu ning julgustuse saavutus, mille keskel on mul auks ning õnneks olnud tegelda endiste aastakümnete vältel.

K. E. Sööt vastab juubelitervitustele

Seda õdusam on nüüd su meeleolu, kui sa oled mingisugusele teetähisele jõudnud ja võid tagasi vaadata rännuteele, kust oled tulnud, — ja sa näed, et sa pole mitte käinud mahajäetuna, vaid oled sammunud sõprade seltsis.

Sulle meenub su noorusiga omaste keskel ja sa kujutad endale tõenäolise faktina ette, et su sõpruskond on laienenud kodutalust alates küladesse ja linnadesse.

Südamlik tänul kõigile, kõigile, kes mu sünnipäeva tähistusest on ühel või teisel viisil osa võtnud!

K. E. S.

A. H. Tammsaare Treffneri gümn.
õpilasena

Kas Tartu vaim?

27. aprillil 1906. aastal astus Venemaal kokku esimene Riigiduum — Riigikogu. Valitsusega kujunes tal vahekord algusest peale pinevaks. Duma tahtis tähtsaid küsimusi arutusele võtta: maaküsimust, amnestia küsimust ja vastutavate ministriumide asutamist. Ajaloolane ütleb siis edasi: „Siis valitsus, nähtavasti mõnitamiseks Duma üle, esitas Duumale arutamiseks seaduseprojekti pesumaja ja botaanikaia triiphooone ehitamiseks Tartu ülikooli juurde. Duma luges seda irvitamiseks ja otsustas omal algatusel akuutsete päevaküsimuste juurde asuda.“ Sellest ajast algas lausa sõda Duma ja valitsuse vahel, mis kestis kuni 1917. a. veebruarirevolutsioonini, mil duuma sai kõikvõimsaks ning kukutas tsaari ja valitsuse!

Tahtmata küsid, kas poleks Vene valitsus targemini teinud, kui ta esimese seaduseprojektina Duumale oleks esitanud midagi muud kui Tartu ülikooli pesukoja ja triiphooone küsimuse. Kas ajalugu poleks võtnud teise pöörde? Mis sai Tartu ülikooli pesukojast? Kas antakse seal üliõpilastele peapesu või pestakse seal musta pesu, kes seda teab? Aga Tartu ülikooli triiphooone võrsus ja seal võrsub ka mõnigi eriskummaline taim, mille levik ja toime veel palju peamurdmist annab Tartu ülikoolile ja tervele maarahvale.

Loodame, et see triiphooone taim ei saa sama saatuslikuks meile kui triiphooone ehitamine ise Vene tsaaririigile.

A.

Pilk rahutusse maailma

Inimesed nüüdisajal vihkavad üksteist, sest et nendel on hirm.

Kogu maailm on täis raskeid küsimusi, rahvuslikke ja rahvusvahelisi, milledest karde-takse, et nad võivad kergesti viia seesmistele käärimistele, vähemalt kohati, ja rahvusvahelistele kokkupõrgetele, mille kõrval Maailmasõda oli oma iseloomu poolest vaid naljaasi.

Maailmasõda, mille peamiseks sihiks väideti olevat militarismi kaotamine, rahvaste vabastamine ja igavese — vähemalt väga kestva — rahu loomine, ei lahendanud mitte ühtegi neist küsimusist. Igavese rahu asemel kestab õieti Maailmasõjast saadik siin ja seal avalik võitlus rahvaste vahel, kuigi ta esiotsa ei ole Euroopas saanud suuremat ulatust. Maailmasõda vabastas tõepoolest mõned rahvad, kuid teised on langenud võõra ikke alla, näiteks osa ungarlasi ja hiljem kogu Abessiinia rahvas. Mis puutub militarismi kaotamisse, siis ei ole maailm iial sellist militarismi ja relvastumist näinud nagu nüüd, pärast militarismile lõppu tegevat Maailmasõda.

Kui algul pärast Maailmasõda vahel kõneldi — peamiselt küll poliitikameeste pidulikel koosviibimistel, kus üldse tehakse palju tühje sõnu, nagu võime nüüdki peagu iga päev veenduda ajalehtede järgi — „*si vis pacem, para pacem*“, siis tunnustatakse nüüd ainult veel vana, hästikatsetatud vormelit: „*si vis pacem, para bellum*“.

Üldse on jõutud rahvusvahelises poliitikas tagasi endisesse, enne Maailmasõda maksvusel olnud seisukorda. Rahvasteliit elab küll edasi, aga teda ei tülitata palju, igatahes ei tee seda suurriigid, vaid asju aetakse hoopis teisel viisil, samuti nagu enne seda suurt sõda, mis pidi kaotama riikide huvi-rühmalised kokkulepped, saladiplomaatia, militarismi ja ka sõja enda. Nüüd aetakse jälle **t a s a k a a l u p o l i i t i k a t** huvirühmade vahel, milline poliitika peab toetuma **r e l v a s t a t u d j õ u l e**.

Siiski on olemas teatud vahe tookordse ja nüüdisaja poliitika vahel. Enne Maailmasõda ajasid riikidevahelisi asju peamiselt diplomaadid, nüüd aga kuulutatakse oma nõudmisi — **k a t u s e l t**: kõikidele, kõikidele, kõikidele! Ja peale laialt levinud ajalehe, mis pealegi sageli on sunnitud ajama ainult kroonujuttu — piibujutu kõrval —, on siin väga sobivaks vahendiks raadio, mis samuti sageli on sunnitud ajama ainult kroonujuttu. Ja siis võib kroonu täie õigusega kinnitada, et sada protsenti rahvast seisab ta nõudmiste seljataga.

Relvastumisele võidakse vaadata kahelt seisukohalt: ta kindlustab rahu või viib sõjale. Mõlemal vaatel on omamoodi õi-

gus. Kui riik tahab end hoida kallaletungi eest, siis peab ta olema hästi relvastatud — muidugi, kui naabrid seda teevad. Teiselt poolt, kui riik ei ole sõjaks küllalt valmistunud, siis püüab ta sõda viimse võimaluseni vältida.

Ometi ei ole ilma aluseta paljude inglaste etteheited oma poliitikameestele, et nemad olevat selles süüdi, kui maailma asjad on nii sassi läinud, nagu nad nüüd on. Kui Inglismaa ei oleks oma relvastumist nii hooletusse jätnud — 1932. a. olid ta sõjaväe kulud 80 miljonit naela, nüüd umbes 250 miljonit —, siis ei oleks Jaapan julgenud Mandžuuriat ega Itaalia Abessiinat ära neelata. Siis oleks ka Jaapani-Hiina sõda — mida ametlikult küll olemas ei ole — tulemata jäänud. Ja võib olla, et ka Hispaania kodusõda ei oleks siis süttinud, sest igatahes on selle tekkimiseks kaasa aidanud võõrad näpud, mis oleksid olnud tagasihoidlikumad, kui Inglismaa sõjaline jõud oleks olnud tugevam.

Igatahes, inglastel on Hispaanias palju majanduslikke huvisid — nii kuuluvad nendele Rio Tinto vasekaevandused ligi nelja miljoni naela põhikapitaliga, paljud telefoniliinid jne. —, nii et Hispaania kodusõda võib nendele tuua palju ainelist kahju. Siia juurde tuleb poliitiline hädaoht. Sakslastel ei näi siin küll poliitiliselt eriti suuri huvisid olevat, kuigi nendel midagi selle vastu ei oleks, kui ka Hispaania astuks diktatuuririikide hulka. Nende peamine huvi Hispaania kodusõjas on pööratud oma uute relvade proovimisele, milleks Hispaanias leidis hea juhus.

Eeskätt poliitiliselt on Hispaaniast huvitatud Itaalia, kus on pärast kaunis äpardunud osavõttu Maailmasõjast kange himu tekkinud uut impeeriumi ellu kutsuda, nähtavasti kaalumata küsimust, kas selleks ka suuteline ollakse. Siin pörkavad inglise ja Itaalia huvid tugevasti vastamisi. Kuigi Inglismaa ka ilma Vahemereta läbi saab, on ta huvid siin siiski väga suured, peamiselt lühema tee tõttu Indiasse.

Inglise poliitika iseärasuseks on alati olnud kokkuleppe püüd oma huvivastastega. Nii on lugu ka seekord. Hoolimata mitmekesistest vastuoludest on nad katsunud niihästi itaallaste kui ka sakslastega ühist keelt leida, kuid seni ilma ühegi tagajärjeta. Mõlemad, itaallased ja sakslased, nimetavad inglasi dekatentseks rahvaks, kelle suurepäevad hakkavad lõppema, kuna nemad ise inglaste pärijaiks saavat. Igatahes võib selliseid mõtteid Itaalias ja ka Saksamaal kaunis tihti kuulda.

Kolmnurk Berliin-Rooma-Tokio üteldakse olevat kommunismi vastu sihitud, kuid inglased, vahel ka skandinaavlased väidavad, et see kolmnurk

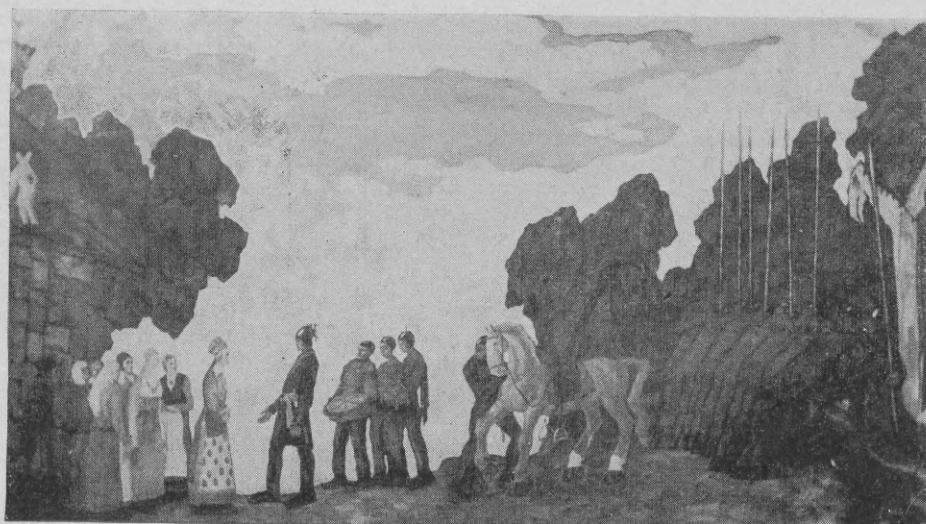
Pilte viimaselt
EKKKÜ näituselt

K. Teder: Tänavamotiiv

J. Võerahansu: Lambad kaevul

K. Raud: Kosjaminek

Õpetatud Eesti selts ja eestlus

Tartu ülikool oli kuni möödunud sajandi lõppaastail tõusva venestamiseni õieti — saksa ülikool. See oli balltuse vaimne kants selle sõna kõige üldisemas ja ka üksikasjalisemas mõttes. Eestlusega ei olnud sel ülikoolil rohkem tegu, kui et ta asetseb linnas, kus päriselanikud olid eestlased. Nii tõusid senaator Manasseini revisjoni päevil (1882—1883) dr. Mihkel Veske eestvõttel nagu enesestmõistetavalt eesti talupoegade palvekirjades nõudmised, et Tartu ülikoolis, „mis seisab Eesti maa ja rahva keskel“, asutataks eesti keele professori koht. Aga meie teame, et see nõue jäi „hüüdjaks hääleks“ ega leidnud rakendamist kuni Eesti iseisvuseni.

Sada aastat tagasi asutati Tartu ülikooli juurde Õpetatud Eesti Selts, mis nüüd tahab kuuldavasti pühitseda oma asutamise juubelit. Sada aastat tagasi puudusid eesti keeles veel säärased sõnad, nagu haritlane ja õpetlane. Need sõnad on loodud dr. Hermanni poolt ja nad leidsid omal ajal ägedat vastuseismist „Virulase“ poolt. Nii kirjutab „Virulane“ nr. 11 — 1883. aastal: „...Dr. Hermann punub siin tegusõna asemiku sõnaga kokku, ütleb „haritud mees“ asemel „haritlane“.“ Ja sealsamas edasi: „Niisugune sõna ütlemine on meie arust iga Eestlase kõrvale nagu raske hoop, millega kuidagi kõrva ära harjutada ei või.“

Õpetatud Eesti Seltsi puhul, mis alles hilisel iseseisvuseajal oma asjaajamises tarvitusele võttis eesti keele,

on vähem antikommunistlik kui a n t i d e m o k r a a t l i k, sihitud eeskätt Inglismaa kui tugevaima demokraatliku riigi vastu.

Ometi suhtuvad inglased seisukorrasse rahulikult, kuigi see mitmeti on õige hädaohtlik. Ka nemad otsivad endale liitlasi niihästi suurriikide kui väikeste hulgast. Viimased, peamiselt põhjamaad, ei sõlmi küll mingeid sõjalisi lepinguid, aga nad panevad enam rõhku oma erapooletuse kaitsmisele, milleks nad paremini relvastuvad.

Tähelepanu väärrib inglise tuntud ajakirjaniku L e n n o x i hiljutine seletus Kopenhaagenis, et kui mandril tekib sõda, siis Inglismaa ei saa hätta jätta neid rahvaid, kellel temaga on ühised huvid. Ja kui Saksamaa nõuab asumaid, siis peab ta enne vastutasuks rahu kindlustama.

Aga kuidas kindlustada rahu? Esiotsa näib see sündivat vana retsepti järgi, mis võivat parajal ajal ka kergesti kokkupõrkele viia, nimelt relvastumise teel. Kõik suurriigid töötavad siin väsimatu energiaga. Suhteliselt kehva Itaalia tahab endale luua laevastiku, mis valitseks Vahemerel. Inglased aga ütlevad, et seda ei sünni! Nende jõuallikad olevat kindlasti palju suuremad. Ja nii näemegi, et inglased oma laevastikku ning õhulaevastikku sellise hooga üles ehitavad, millega ainult

tekkis 1874. a. elav kirjavahetus dr. Mihkel Veske ja J. Adamsoni vahel. Ei ole meilegi huvita J. Adamsoni arvamused Õpetatud Eesti Seltsi kohta ja me toome siinkohal tervena ära J. Adamsoni kirja dr. M. Veskele, mis dateeritud 15. oktoobri all 1874. a. ja mis kirjutatud omal ajal maalt väljasaadetud vendade Peter ja Adam Petersonide koduvallas Holstres.

„Armas Veske!

„Et Sinu ettepanemise pääle Tartus „Õpe(ta)tud Eesti Selts“ mind oma abiliikmeks nimetanud ja oma diplomid mulle saatnud, ei mõista ma ennast selle pärast rõõmustada, kuid pean aga kartma, et ma oma kohut täita ei jõua. Päälegi ma ei tea, missuguseid vanu asju Selts oma toimetustes tarvitab, temal on neid ammugi vist küllalt kogutud.

„Kui meie oma Aleksandri kooli pärast esimese avaliku palvekirja kubeneri herra kätte olime läkitanud ja selle pääle vastus tuli, mis meid plaani käskis valmistada ja seda kohalise maakooli kohtude kätte kinnitamiseks ja lubaandmiseks sisse saata, siis kuulsime, et Tartus olevat üks „Õpe(ta)tud Eesti Selts“. Rõõmsa südamega läksime aprilli kuus aastal 1863 nimetatud Seltsi käest nõuu ja abi paluma, aga kui sinna jõudsimme, ei leidnud meie seda, mis kodust minnes lootisime. Seltsi president, herra professor Schirren küsis enne avalikku ettevõtmist mõne käest, kes meie seast saksa keelt mõistsid: „Kas Eestlased ei taha selle koo-

Põhja-Ameerika suudab võistelda. Kuid Põhja-Ameerika ja Inglismaa vahel areneb igas suhtes kindel koostöö, mis võib tarviduse korral mõju avaldada mitte ainult Vaiksel ookeanil, vaid ka mujal. Ameeriklased näivad siiski olevat arvamisele jõudnud, et hoolimata sõja vastikusest tuleb tugevasti relvastuda. Seepärast lubavad nad oma maaväe moderniseerida ja mehhaniseerida ning laevastiku ja õhulaevastiku nii tugevaks teha, et nad suudavad riihimulisi vaol hoida.

Omajagu tähelepanu väärrib asjaolu, et kolm Ameerika ristlejat, mis pidid sõitma Sidneysse selle linna 150 aasta sünnipäevale, käsu said Singapuri riste minna, et osa võtta inglise sõjadoki pühitsemisest, kuna Sidneysse sõitis vaid üks ristleja. Harilikult ei võta võõra riigi sõjalaevad osa sellisest võrdlemisi tähtsusetust sündmusest, nagu on doki õnnistamine. Nähtavasti tahetakse siin toonitada Inglise ja Ameerika ü h t e h o i d u.

Samuti valitseb üldjoontes ühtehoid Inglismaa ja Prantsusmaa vahel, kuigi viimase seesmised olud Inglismaale omajagu muret valmistavad.

Nii on nüüd arenenud kaks tugevat rühmitust, nimelt ühel pool Saksa, Itaalia ja Jaapan, teisel pool Inglismaa, Prantsusmaa ja Põhja-Ameerika

liga Venelasteks üles tõusta?" ja avaldas ka, et see Eestlaste kõige õigem ja õnnelikum tee olla, kui nad Saksteks saaksivad ümber muudetud. Tõisel päeval võeti meid Seltsi nõupidamise saalis avalikult jutule ja lasti pahemale poole rohelise laua ääre istuda, paremal pool istus Seltsi eestseisus ja mõned liikmed, kes selle tarvis sinna olivad kutsutud.

„Siis kuulati see asi põhjani järele ja president, herra professor Schirren küsis: „Kas Teie seda asja hoopis meie kätte ei taha anda?“ Seda aga meie ei julgenud lubada, sest et selgesti aru saime, et Eesti rahvause ja keele suretamise vaim selle Seltsi sees enast avaldas. Meie tulime niisama targalt, kui sinna olime läinud, jälle säält ära, ilma et mingisugust abi ehk hääd nõu Seltsi käest oleksime saanud kodu viia. Aga nii palju olime targemaks saanud: et „Õpe(ta)tud Eesti Selts“ see mitte ei olnud, mis ta õiguse poolest peaks olema. Kui säält välja tulime, kutsus Seltsi sekretär herra G. Blumberg meid oma majasse, kus mõni klaas õlut jõime ja sõbralikult juttu vestsime, säält ütlesin ma kurva meelega herra lektor Mikvitzi: „kui Õpe(ta)tud Eesti Selts Eesti rahva ja keele harimise ja hoidmise eest hoolt kannab, siis tahaksin ma rõõmuga ütelda: Elagu Õpe(ta)tud Eesti Selts, aga kui tema Eesti rahvaust ja keelt suretada püüab, siis suregu tema ise ära“. Herra Mikvitz ütles: „See Selts ei ole mitte sellepärast, et ta Eesti rahva ja keele eest peab hoolt kandma, tema kogub vanu asju ja vahetab teiste selle-sarnaste seltsidega kirju“. „Aga mispärast on tema siis omale Eesti nime võtnud“ ütlesin mina; siis mõtles Tema natuke aega ja ütles: „Noh, vaadake, tema nimi ei ole jo mitte Eesti Selts, vaid Õpe(ta)tud Eesti Selts“. „Ega meil ühte õpetamata Seltsi tarvis ei ole“ vastasin mina; seal mõtles ta jälle ja ütles viimaks: „Jah,

Teil on küll õigus, see peab üks õpetud selts olema, kes rahva ja keele harimise ja hoidmise eest võib hoolt kanda“.

„Kui Selts selle sihi järele, mis tarvis meie unustamata õnnis dr. Faehlmann ja teised tema sarnased au-sad mehed, omas mõttes, teda asutasivad, vanu asju kogudes ja uurides, oma tööd ka rahva harimiseks Eesti keele ja kirjanduse põllul oleks teinud, siis ei oleks meil Eesti Kirjameeste Seltsi asutamist tarvisgi olnud. „Õpet(at)ud Eesti Selts“ on paljalt Eesti rahva minevikku uurinud, aga tema oleviku ega tuleviku eest minu teada loomulisel teel veel mitte midagi teinud?!

„See on väga ühepoolne, igal ajal peab kõige vähemalt ometi kaks poolt olema ja on minu arvates just niisama: nagu üks mees, kes lahinguis langenud sur-nuid mäletab ja nende pärast leinab ja kaebab, aga nende järele jäänud, väetima laste loomulise kasvata-mise, harimise ja hoidmise eest kõige vähemat hoolt ega muret ei kannu. Kui Seltsil praegu niisugune vaim, nagu 1863mal aastal, kes Eesti rahvaust ja keelt sure-tada püüab, siis ei sooviks ma ilma sundimata oma käed ega jalad tema pärast liigutada.

„Ma ei mõista ka Sind selle vaeva eest tänada, et mind Seltsile oled ette pandnud, kuid palun aga, anna mulle selget teadmist, missugune vaim ennast nüüd Selt-sis avaldab. Tervitades Sinu truu J. Adamson.“

See kiri kõneleb selget keelt iseene eest ja meil ei ole siin omalt poolt palju juurde lisada. Kinnitame veel kord, et Selts on peale vaevarikast siseheit-lust välja jõudnud eestikeelsele asjaajamisele, kuigi ta veel meie iseseisvuse ajal oli ainulaadseks asutiseks, kus asjaajamise keelena ei tunnustatud eesti keelt. Seltsi saja aasta juubeli puhul soovime talle kõike head Maarjamaa pinnal ja Tartu eesti ülikooli varju all.

Ühendriigid. Viimastel ei näi küll palju himu olevat end Euroopa asjadesse segada, kuid küsitav on, kas nad saavad kõrvale jääda, kui asi peaks kord tõsiseks minema.

Nendest kahest rühmitusest, milledele väikerii-gid osalt kaasa tunnevad, kuid erapooletuks püüa-vad jääda, osalt ka kaasa teha tahavad, — niisa-muti on lugu keskmise suuruse riikidega —, on esi-mene rühmitus, nimelt Saksa, Itaalia ning Jaapan, „progressiivne“ ja teine rühmitus — Inglise, Prant-suse, Ameerika — „konservatiivne“. Viimased tahavad nimelt *status quo*'d säilitada, esimesed aga seda muuta.

Kui hoolega jälgida „progressiivsete“ riikide püüdeid, siis jõuab arvamusele, et sakslased unelevad oma võimu laiendamisest L ä ä n e m e r e s t Musta mereni, jaapanlased valge rassi välja ajamisest Aasiast, vähemalt Hiinast, ja itaallased — impeeriumist. Kaks esimest püüdu on vastuolus ka V e n e huvidega ning peaksid loomulikult leidma vastuseisu ka tema poolt, kui tekib selleks tõsine vajadus.

Esiotsa oleks siis olemas huvide kooskõla Ing-lise, Ameerika ja Venemaa vahel vähemalt Aasia

suhtes, nii palju kui siin ilmsiks tulevad Jaapani laiutuspüüded. Peale selle meeldiks ka Inglismaale vaevalt Saksamaa võimu suurenemine Euroopas kagu suunas, millega ei nõustuks isegi saksasõb-ralikud inglased.

Ajakirjanduses kuuldu viimasel ajal kaunis tihti arvamisi, et Inglise prestiiž olevat palju kannatada saanud, niihästi Euroopas kui ka lähedases ja kauges idas. Inglased ise suhtuvad sellesse prestiižiasjasse väga rahulikult. „Meie võime veel küllalt hoope saada“ — ütlevad nad — „see ei tähenda midagi. Meie ei astu prestiiži pärast samme. Ootame ja vaatame. Kui on p a r a s a e g, küll siis tegutseme.“ —

See viha, mis inimesed nüüdisajal üksteise vastu tunnevad, sest et nad üksteist kardavad, ajab neid väsimatu jõuga relvastuma ja mitmekesiseid koostöö-kokkuleppeid — avalikke ja salajasi — tegema. Kas viib see viha viimaks sõjale või kindlustab rahu, seda on võimatu ütelda. Kindel on vaid, et õieti ei taha ükski Euroopa rahvas esi-otsa sõda, aga sõda võib vahel süttida ka v a s t u r a h v a t a h t m i s t. Võib tekkida olukord, kus ei aita enam ükski muu tarkus kui sõjariist.

Uus Tartu turuhoone

Organiseeritud naiste tegevusest ja tegevusetusest

Eesti Naisliidu eriväljaande puhul dets. 1937. a.

Väliselt väga õnnestunult ilmus möödunud kuul Eesti Naisliidu eriväljaanne. Oli eriti huvitav otsesest allikast kuulda organiseerunud naiste tegevusest möödunud ajal.

Suuremateks üritusteks on Kodumajanduse Instituudi avamine 1935. a. ja sotsiaalkooli asutamine selle haruna 1937. a. sügisel. Mitte vähema tähtsusega pole internaadi asutamine maalt pärit naisõpilasile 1937. a. jaanuaris. Endiste aastate eeskujul on korraldatud palju mitmesuguseid kursusi, tööõhtuid, päevi ja demonstratsioone. Kirjutised kogu selle tegevuse üle on rikkalikult illustreeritud ülesvõtetega sügavtrükkis, samuti mõjub kunstipäraselt kaanepilt, mis kujutab kodumajandusinstituudi hoonet.

Peale tegevuse ülevaadete on veel artikleid mitmesugustelt aladelt; nii: „Emade ja lastekaitse“, „Perikonna õiguslikke küsimusi“, „Perenaine tarbijana“ jne. Tegevuse intensiivsust iseloomustab kõige paremini juhtkirja sissejuhataja lause:

„Eesti Naisliidus pulseerib praegu elu noorusliku jõuga, vaimustus ideedest ja algatusist sarnaneb vaimustusega eesti naisliikumise algpäevil.“ Mispärast siiski valdab lugejat rahulolematusetunne? Mis seal siis puudub? — Arvan, et see on see eriline ilme iga küsimuse arutamisel, mis naist puudutavad, olgu see kodumajanduslik, või sotsiaalne, või kutseõiguslik. See eriline ilme, mis paistab vastu „Naiste hääle“ endistest

aastakäikudest, Naisliidu aastaraamatuist. Raske on teoreetiliselt seda ilmet defineerida, kuid selle puudust märkab kas või sellestki, et küsimuste suhtes, mille kohta varemadel aegadel sõna võetud, nüüd valitseb täielik vaikus.

Näiteks: möödunud aastal on ajakirjanduses pidevalt päevakorral olnud „naisõpetajate“ küsimus, kus pahahtlikult suhtuti naisõpetajate kutsetöösse. Naisõpetajad on end selle rünnaku vastu kaitsnud mõne kirjutisega, kuid loomulik oleks, et ka organiseeritud naiste keskkondis oma seisukohti ses küsimuses avaldaks.

Umbes samal ajal kerkis päevakorrale teine sarnane küsimus — üldhariduslike koolide kava erinevus poisslastele ja tütarlastele. On selge, et kavade erinevusele oleks järgnenud ka lõpptunnistuste erinevus, mis tähendaks omakorda tütarlastele raskusi lisaeksami näol edasiõppimise ja ameti saamise korral. Ka sellele tähtsale küsimusele pole organiseeritud naiste keskkondis reageerinud.

Nii on kujunenud ühelt poolt agar teotsemine mõnel alal ja täielik tegevusetus naisele mitte vähem tähtsal aladel.

Tunnustades täiel määral Eesti Naisliidu hiiglasaavutusi kodumajanduse ja sotsiaaltöö alal, tahaks loota, et see hoogus töö ei takista tulevikus tähelepanu pöörata küsimustele, mis viimaste aastate jooksul jäänud tähelepanemata.

V. Poska-Grüntal.

Uus turuhoone perenaise silmadega vaadatuna

Tartu linna perenaistel on täieline põhjus rõõmustada uue turuhoone avamise puhul. Kõigepealt juba sellepärast, et selles valges õhurikkas hoones kergesti on võimalik ülevaadet saada kaupadest ja nende väärtusest. Teiseks veel sellepärast, et kardetud hindade tõus nähtavasti jääb tulemata.

Head ülevaadet võimaldab ka kalaga kauplemise ruum, mis asetseb turuhoone tagapoolses osas. Siin on eriti mõnusad eluskala ujumisbasseinid valgetest kahlitest. Basseinide mõõted võiksid küll suuremad olla võrreldes kalade rohkusega. Sest üldse on ainult kaks basseini, seal siis kogu kalapere segamini sees paterdab.

Veel mõnda muudki uuendust võiks selles moodsas hoones ette võtta. Näiteks tuleks liha ja kalakauplemise letid katta klaasi või kiviplatega, — praegu on selle asemel värvitud puust laud, kaetud valge paberiga. Sa-

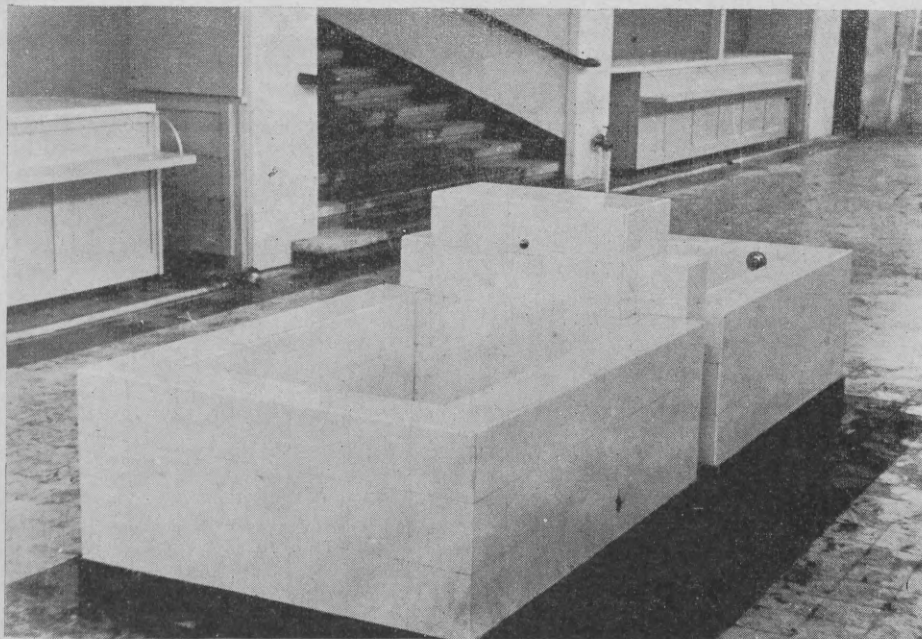

Tartu vana kalaturg

muti oleks vajalik kauplemisruumide tagasein katta krohvi asemel pestava materjaliga. Pole õnnestunud ka põranda värv — nimelt valge, kus iga väiksemgi poriplekk otsekohe paistab silma, sest põrandat pestakse ainult pärast äri lõpetamist.

Need kõik on aga väikesed puudused, mida võimalik on kõrvaldada. Jääb ainult soovida, et tulevikus turuhoonet veelgi laiendataks, nii et perenaised sealt ka aedja puuvilja saaksid osta.

V. P.

Kalabassein uues turuhoones

Rahvuslikest uuestisündidest

Rahvuslik uuestisünd — see on loosung, mida tänapäeval kõige sagedamini võib kuulda. Rahvaid on haaranud nagu mingi uuestisünni-epideemia: üks rahvas teise järele on „uuesti sündimas“, toimugu see siis kas koonduslaagrite, kodanike massiliste mahalaskmiste või kodusõja abil. Varsti ei leidu vist enam ühtegi rahvast, kes poleks „uuesti sündinud“. Ja kui mõni rahvas ei suuda või ei taha taibata uuestisünni mõtet ja vajadust, siis hoolitsevad head naabrid juba selle eest, et keegi ei jääks ilma uuestisünni õnnistusest.

Mida siis see rahvuslik uuestisünd enesest õieti kujutab?

Assotsiatiivselt uuestisünni mõiste loob kujutelmale mingist uuest, nooruslikult tervest ja värskest vaimust, mis astub vanade ja kõdunenud tõekspidamiste asemele. Nii et rahvuslik uuestisünd peaks tähendama mingi uue teo- ja tahtvõimelisema ajajärgu algust rahva elus, peaks tooma esile uusi loovaid jõude rahva senitundmatust energaallikatest. See oleks ühtlasi ka puhastustuleks, milles hävib kõik see, mis on olnud nõrgestamas rahva elujõude.

Rahvusliku uuestisünni mõiste iseenesest pole tänapäeva leiutis.

Kui aga vaadelda tänapäeva rahvuslike uuestisünde, siis on nad oma enamikus õieti kunstlikud sünnitused. Mitte igal juhul ei ole rahvuslik uuestisünd saanud alguse mõnest reaalsest, olgu sisemisest või välisest hädaohust. Tõsi küll, iga rahvusliku uuestisünni juures räägitakse väsimatu energiaga sellest kohutavast kuristikust, kuhu rahvas oleks langenud ilma õigel ajal asetleidnud uuestisünnita. Ent kui sügavamalt jälgida tänapäeva uuestisündide eellugusid, siis selgub, et suurema osa uuestisündide juures on teatud uuestisünni-apostlite kildkond hakanud rahvale lihtsalt sugereerima, et teda ähvardab mingi väline või sisemine hädaoht, kui mitte praegu, siis kindlasti lähemas tulevikus. Seda sugestiooni süstitakse rahva meeleoludesse seni, kuni rahvas hakkabki seda uskuma. Siis on rahvas ühtlasi ka küps uuestisünni-apostlite järgmiseks sammuks, mis seisab rahva päästmise lubaduste andmises: kui meie pääseksime rahvast juhtima, siis kõrvaldaksime kõik hädaohud ja viiksime rahva vastu tema tõelisele kutsumusele. See peabki tähendama rahvuslikku uuestisündi. Tänapäeva rahvuslikud uuestisünnid on õieti kõik selle mustri järele sündinud.

Muidugi ei saa selle kõige juures salata, et siin on kaasa aitamas olnud ka teatud ajavaim. Maailmasõja ja revolutsioonide vapustused on tekitanud rahvaste hingeelus mingi senitundmatu eneseotsimise ja eneseleidmise vajaduse. Kõik senised tõekspidamised ja kõlbelised väärtused on üldises kaoses segi paiskunud ja nüüd on tarvis neile anda

uus tasakaal ja mõtestus. Ja niisuguses eneseotsimise ajajärgus on rahvad väga kergesti igasugusesse müstikasse kalduvad. Ning kes tahaks salata, et kõige suuremaks müstiliseks elamuseks, nii rahvuslikus kui individuaalses mõttes, on just uuestisünd. Väga tabavalt ütleb Arthur Meyer, et rahvuslik uuestisünd tähendab „ühe rahva püüdmist saavutada mingi määritlemata ja müstiline ideaal“, või jälle: „see on vaimline seisukord ühe rahva juures, kes pärast mitmesuguseid pettumusi otsib väljaspool harilikke radu midagi uut, teadmata ise, mida ja kuidas nimelt“, ja „see tundmatu otsimine ühendab kõik rahulolematud, hüljatud ja võidetud“.

Niisugune on õieti see pind, millel uute prohvetite juhtimisel toimub müstilis-ekstaatiline uuestisünd.

Ent see müstilisus kaob varsti, kui uuestisünd on teoks saanud, kaob vähemalt eemalseisjate silmis (uuestisündijad ise võivad veel mõneks ajaks jääda selle müstilisuse mõju alla). Mis uuestisünni momendil on mähitud müstika linikusse, see varsti pärast uuestisündi hakkab avalduma kõige suuremas katmatuses: juba viimaste müstikasoomuste vahelt hakkavad paistma inimliku võimutungi, suursehullustuse, kättemaksumu ja saagiahnuse jämedad koed. . . See seletab ka, miks koos rahvaste „uuestisündimistega“ rahvastevaheline elu muutub üha ebastabiilsemaks ja konfliktiderikmaks.

Praegu aga vahutab rahvusliku uuestisünni lainetus oma kulminatsioonil. Iga uus päev toob juurde uusi uuestisünni-apostleid. Ja kui lõpuks saabub päev, kus pole enam ühtegi „uuestisündimata“ rahvast, mis saab siis? Kas saabub siis inimsoole tõesti uus ja senisest õnnelikum ajajärk või tuleb hakata ootama mingit „tagasisündi“?

Vastuse sellele küsimusele annab ajalugu. Võib-olla juba peatselt.

Kus on inimeskaitse-selts?

Kui inimene on eksinud ühiskonna suhtes, ta langeb otsemaid karistuse alla. Aga kui ühiskond eksib inimese suhtes, kas ühiskond vastutab?

Kuid küsimus ei või seista ainult karistamises. See peab olema viimane abinõu ühiskondlikus kasvatuses. Kasvatus parimas mõttes seisab selles, et hoida inimest eksimuste eest, anda õigeid juhtnõure.

Riigijuhid, kes on osanud kasvatada oma rahva tublideks riigikodanikeks, on pärvinud suurimat tänu juba oma eluajal. Sest mass on alati nagu savi, mis vormub selle järele, milline on kujur-meistri tahe ja oskus. On see hea ja kõrge, saab ka teos hea. Vastasel korral ei saa teos mitte ainult halb, vaid see võib põletada tegijal koguni käed.

Statistikud väidavad, et eesti rahva juurdekasvuga on lood üsna halvad. Mõnekümne aasta jooksul võivad rahvaarv langeda õige palju allapoole miljonit. Saab see rahvas siis enam olla iseseisev?

Aga ei pruugi mõelda nii pessimistlikult. Riik on erilise hoolega tähelepanu pööranud rahvaarvu tõstmise küsimusile. On tulemas terve rida uusi sotsiaalseadusi lisaks olemasolevatele, et ausse viia perekonnaelu ning soodustada lastesünnitamist.

See on väga tähtis.

Kuid hea aednik peab silmas pidamata mitte ainult mullapinna ettevalmistamist ja seemnete külvi. Üsna oluline on taimede eest hoolitsemine ka hiljem. Viljakandvus oleneb palju sellest, kuidas aedniku käsi edaspidi teotseb.

Meie riigis on loendamatu inimesi, kes ei oska end õieti ellu rakendada. Neile ei ole vaja enam imikute kaitseadust ega lapsemähkmeid. Nad on suurelt jaolt kõik täiskasvanud inimesed või on selleks saamas. Aga nad on n.-ü. nelja tuule peal, neid teinekord vintsutab iga juhuslikki tuuletõmbus. Nad on inimesed ajujääl, kes tõepoolest ei tea, kuhu vool neid kannab või mis neist saab.

Tallinna-Harju kriminaalkomissar on ühele lehele seletanud, millisesse traagilisse olukorda satuvad inimesed, kes tulevad vanglast. Seni kui nad „istusid“, nende eest hoolitseti. Välja tulles nad jäävad aga täiesti abita olekusse, sest karistatud inimesele ei taheta kergesti kohta anda. Ons säärased kõik halvad inimesed, ühiskonna kõnts? „Ma olen päris kindel, et kui kõik need inimesed saaksid õigel ajal kohad, viiskümmend protsenti neist inimestest ei läheks enam vargile.“ See on selle komissari sõnadega öeldud vastus. Aga just olude sunnil inimesed satuvad jälle halvale teele, kuigi nad muidu on täiesti juhuslikud kurjategijad, n.-ü. leivatotivargad, et vaid kõhtu täita.

Oleks tarvis, et neid keegi pisut hooldaks, pisut ai-

taks õigele elujärjele minekul. Kes? Fraasidega muidugi ei saa seda teha.

Läheme veel pisut edasi.

Kas teie, lugupeetud kaaskodanikud, olete juhtunud nägema mõnda kurba noort inimest, mõnda nutetud silmadega tüdrukut. Võib-olla ei ole, aga selliseid inimesi on siiski õige palju. Kes nad on? Inimesed, kes otsivad elust oma kohta, tahavad saada millekski, unistavad karjäärist ning eluõnnest. Aga nad satuvad mõne südametu kaabaka küünte vahele, kel on raha, puudub aga kõik muu. Ja need noored armsad inimesed tipivad mõne näruse elatissendikese pärast endal jalad villi, paremal juhul võivad saada hõberebasegi õlule, kuid õnnatud inimesed on nad alati.

Või vaadeldge, kui palju noori, õitsele puhkevaid inimesi 10—20 krooniga kuus on „õnnelikud“ kontorite eeskodades ja mujal käskjaladena, praktikantidena jne. Ja sinna nad võivad jääda. Ei ole ka mingit seadust, mis keelaks inimesjõu ekspluateerimise.

Tõsi küll — meil on hooletanne kõigiti üsna ilusal järjel. Kui inimene sünnib, tal ei tarvitse surra häbist, et ta on üleliigsena sattunud sesse maailma. Aitajaid ja abistajaid käsi on palju vastas. Ning kui inimene on kiskunud juba looka, pea läheb halliks ja raskeks, ka sellele on ühiskond mõtelnud. Vanadekodudes võib peavarju leida igaüks. Ainult — keskel, vahepeal on nagu midagi unustatud...

Kui voorimees piinab looma, siis loomakaitse seltsi liige võib kutsuda politsei või ütelda: „Pidage härrad, on seadus, mis seda ei luba. Olge loomale armuline, toitke teda, vastasel korral saate karistada.“

Aga kes küsib ühest majateenija kohalt vallandatud neist, kui ta juhuslikult pole jõudnud endale koguda „kopikaid mustade päevade jaoks?“ Või kelle süle peaks pisaraid nutma see hingeliselt enesekaotanud tütarlaps, keda on hüljatud kõige vastikumal kombel?

„Lindudel on pesad taeva all, aga...“

Tõepoolest, inimespoeg on abita!

On see kergemeelsus — kõnelda inimese kaitsest? Elava, loomisjõulise inimese kaitsest? Teie ütlete: „Mis jutt see on — inimene ei tule enesega toime? Mis ta siis elab?“ Aga kujutelge, et ühel päeval jääte ise ilma kohata või varata. Ja ei ole ühtegi kätt, kes sirutuks teie poole!

Võib-olla poleks kõike seda vaja öelda, see häirib. Ja võib-olla arvatakse: kas meil puudust on heategevatest seltsidest ja inimestest, mis siis veel?! Terves maailmas pole inimeskaitse-seltsi, jeessuke, mis siis meil on lahti!

Aga siiski. Võib küsida vastu: mis maksab inimese sünnitamine, kui sellest sünnib maailma vaid rohkem kahetsust!

Leo Mõtus

Popsi elu

Toob elu tihti meelepaha sappi,
et kibeduses kasvõi salga taevast.
Ent siiski hoiab oma mullalappi
ning harib seda, viljakandjat vaevast.

Küll paremasse põlve püüab jõuda —
kuid endiselt soo kasvatab vaid tarna.
Saab liialt vihma, pisut palju põuda,
siis pole muud kui „pane hambad varna“.

Siis naine leiba jagagu või imest;
ta lastele teeb ainult pastlad pühiks.
Ei lahti saa sest elust, narrist nimest,
kas sipelgana päevast-päeva rühiks.

Vist loodud popsiks, päeviliseks tallu,
kel alanduses olemise paise?
Sest pesapaiga juba siis lõi pallu,
kui sulasena tüdrukust sai naise,

kel töökad käed, ent sigivam veel süli —
kes enne ootust heitis nurgavoodi.
Tõi pärast ki veel kahlusi ja tüli,
et esimene polnud isa moodi.

Ent vaene elu püsivalt neid liitis,
ühtaegu hinge andis valupiste.
Taud tuli talvel, hoolimatult niitis —
nad norus kandsid väikseid valgeid riste.

Nii popsi päevad olid, on ja eski
aeg pöörab eluratta halli tiiru.
Jah, sellest roidub, loidub tublim meeski,
ning järele jääb — popsitaadi kiirus.

Kodumajanduskoja rahvariiete õmblemise kursused E. R. Muuseumis Raadil

M. PASS

K. A. HINDREY, BALTUS JA LÄÄNLUS

K. A. Hindrey võtab liigutavalt veel teiskordseltki sõna minu artikli puhul „Tänapäevas“, kus kõnelesin kriitilisest rahvusest ja läänlusest. Läänluse kui rühma tunnuseks märkisin ma „radikaalsust ja protesti ühelt poolt vene absolutismi ja teiselt poolt — vanabalti saksameelse mõttemaailma vastu“. Aga siia näiliselt ongi koerake maetud ja just nimelt siin pidi vastu vaidlema K. A. Hindrey, kes on „Postimehe“ ja „Sädemete“ talus aastakümneid kinnitanud „monarhia aadet“ eesti rahva keskel, nagu nõudis seda omaaegse eduera-konna programmilise põhikirja § 1. Veel „Tänapäevas“ nr. 12 — 1937. a. kirjutab K. A. Hindrey rahuldutult, et „kas Teie pole tähele pannud, et hakkab kahanema germanofoobiline massipsühhoos kirjanikkude ja arvustajate keskel? Seega ühtlasi germanismifoobiline vigade otsimise ind.“ Esimesel hoobil võiks kohkuda, kas see ei ole hääl teispoolt hauda, aga ei see ole siiski: see on K. A. Hindrey, kes kirjutab oma germanomaanilisi kirju Erni Hiirele.

Oma vastuses minule K. A. Hindrey väidab, et C. R. Jakobsoni kolm isamaa kõnet olevat seoses Fichtega. Ta teeb naiivse näo, nagu blond Thusnelde Uhlandist ja rõhutab, et ta on lugenud Schillerit, kus teda eriti põnevusega on täitnud Madalmaade vabadusvõitlus. Aga ma küsiks, kas siis K. A. Hindrey ei tea, et Schillerit lugesid muuseumis ka balti parunid ja parunipojad, mis ei takistanud neid surumast talupoega, kes kandis oma saatust nagu tinaraket koormat? Kas K. A. Hindrey ei tea, et Kant ja Fichte, Goethe ja Schiller olid ja jäidki puhtkirjanduslikuks nähtuseks Saksamaal kui ka Läänemere rannamaal, puudutamata sügavamalt seltskondlikku ja ühiskondlikku mõtet? Schilleri romantika ja idealism, ka tema revolutsiooniline filosoofia ei parandanud maailmavaateliselt baltlaste meeli, kuigi

Schiller küll leidis paruni ja sageli ka opmanigi laual. Tõeliselt aga kavatseti siin plaane „Baltimaade iseseisvusest“, et siis oleks võimalik olnud ilma Vene keskvalitsuse vahelesegamiseta schiller-vabalt edasi suruda talupoega. Meie elu reaalseid ei osanud Schilleri sentimentaalsusega midagi peale hakata. See jäi peamiselt parunitele ja mõisa ametimehele, peenpuusepale ja viinapõletajale. Meie talupoeg aga võis 1905. aastal mõisaid põletades ainult omamoodi järele aimata suurt Prantsuse revolutsiooni. Ja meie teame, et omaaegne sillakohunik Sievers juurdles suure innuga küsimuse kallal, kuidas ja miks oli Andres Dido lugemislaua Prantsuse revolutsiooni ajalugu, mis oli leitud läbiotsimisel? Ei, mitte romantiline polguarst Schiller paruni lugemislaualt polnud see, mida vajas meie tõusev kriitiline rahvuslus. Schiller ja Fichte olid saamatud, et murda Saksamaagi konservatiivsust, kus ikka on maksnud Friedrichide, Wilhelmide ja Adolfite kapralikepi sünge reaalseid. Veelgi vähem oli nende mõju meie vanabalti mõttemaailmale. Ja sellepärast on K. A. Hindrey pööramised Fichte ja Schilleri poole — enne kõike alusetu.

K. A. Hindrey võtab õigeaks, et ta midagi ei tea vabadusriisti kapitli kompetentsist, kuid mis tont sunnib teda siis üldse kirjutama asjadest, millest ta — nagu ta kirjutab: „midagi ei tea“? Ega see ei ole ometi kindral Põdderi eluloo kirjutamine, kus K. A. Hindrey teenelisel sulel on vabadus fantaasiaks? Või käib ta Schilleri põhimõtte järele, et „elu on eksimus“? Siis soovitaksin K. A. Hindreyle lugeda peale Schilleri veel teisi autoreid — küllap see tuleks talle kasuks. Ja nii ma tõrjun kõige kindlamalt tagasi K. A. Hindrey väite, et minu artiklis kogu amfaas tunduvat võõrastavana. On ju päris selge, mida K. A. Hindrey tahab ära ütelda sõnaga amfaas.

TARTU TEATRIELU SÜGISHOOAJAL

Sügishooaja Tartu teatrielu on olnud üsna viljakas. Seda küll mitte eriliste kunstiliste saavutuste poolest, vaid uudislavastuste rohkuselt. Ennejuulusel perioodil tuli mängimisele „Vanemuises“ kaheksa, Tartu Töölisteatril viis uudislavastust ning E. Draamateatril kolm külaskäiguetendust. Kui veel arvestada, et „Vanemuine“ ka väljaspool Tartut käis etendusi andmas ja Tartu Töölisteater rabeles organiseerimistöös, siis tuleb pidada Tartu teatrite tööd kõigiti intensiivseks.

Esilavastuseks oli „Vanemuises“ valitud Mälk-Särevi „Öitsev meri“. Et „Öitsev meri“ on dramatiseering, kannatab ta ka dramatiseeringule omaste puuduste all. See avaldus peamiselt tempo venivuses ning intriigi katkendlikkuses. Tüki kandvamaks elemendiks on hästi joonistatud kaluritüübid ning loomulik rannamiljöö. Näitlejaist meeldejäävaimad olid R. Ratassepp, J. Jürge ja L. Tubin, väärivad nimetamist ka I. Suvero, L. Laoniidu ja V. Ader. Kunstiliselt ei küündinud „Öitsev meri“ siiski üle keskpärase repertuaaritäite-tüki ega stunnud võita laiemat publikut.

Järgmisena lavale tulnud R. Janno „Metsmees“, samuti A. Särevi dramatiseering, saavutas mõju just oma aineuudsusega ning jannolikult terava pilguga nähtud tegelaste-hõimlejatega. Tõusiklikud ja omakasupüüdlidud seltskonnategelased oskavad siin kasutada ka hõimuaadet endile seltskondliku hiilguse loomiseks ja isegi väikeste armuseikluste muretsemiseks.

Siin võib pidada dramatiseeringule teataval määral puuduseks kõryalisemate tegelaste, näit. mag. Randeri liiga esilekerkivaks kujunemist ja selletõttu peategelase Peedra mõnevõrra varjujäämist.

Osakandjaist mõjukama kuju andis A. Randviir mag. Randeri osas. Samuti ehtne ja ühtlane oli A. Meringu vaikiva ning lihtsameelse Peedra osa tõlgendus. Üsna ümmara ja selgepiirilise tüübi andsid ka J. Pöder ja A. Piller.

L. Fodori „Küpsustunnistuse“ tegevustik viib meid koolielu käsitlevasse ainetikku. Ei saa märkimata jätta, et sellised näidendid on meil ikka äratanud publikus tähelepanu, samuti ka käesoleval juhul. Sündmustik hargneb siin tütarlaste koolis. Murdeikka jõudnud tütarlapse süütu kiindumus oma õpetajasse, õpetajate kitsarinnaline põikpäisus, mõne õpetaja andestav ja leplik õpilaste mõistmine — see kõik on igale tuttav oma kaugelest või lähemast minevikust.

Ei saa öelda, et „Küpsustunnistuse“ kunstiline väärtus oleks eriliselt kõrge, kuid ta siiski rahuldab teatri-rahvast oma aine lähedusega. Näitlejad olid siin kõik ühtlaselt ansamblis. Polnud kedagi eriti silmatorkavalt staaritamas, ei ka eksitavalt kobamas.

Teine noorsoo probleeme käsitlev näidend „Vanemuises“ oli V. Verneri „Inimesed jää!“ Siin esineb palju kibedat tõtt tänapäeva noorsoole. Noorte haritud inimeste tööpuudus, vanemale põlvele mõistmatu noorte ellusuhtumine ja moraalmõistmine on siin autori poolt saanud osava käsitle. See noorsugu jõuab ka lõpuks edasi, teenistuskohdadele, kuid läbi solgivee toru — valimata abinõusid. Selline noorsugu teeb muret vanematele. Tänapäeva noored on kui inimesed aja-jääl. Kas päästab neid keegi?

Autor on osanud laitmatult need probleemid valada draamavormi. Dialoog on elav, karakterid joonistatud reljeefselt ning sündmustikus ei puudu pinevus. Hooaja parima ja meeldejäävama kuju saime siin A. Randviirult prof. Juneki osas. Südamega läbimõeldud, nüansirikkalt ning virtuooslikult esitatud, oma perekonnaga puuduses elav professor oli nauditav vaadata. Igatahes üks parimaid ja läbiviidumaid kujusid liandus sellega tema osadegaleriisse.

H. Raudsepa „Mees trumpidega“ sai Tartu publikule nähtavaks „Vanemuise“ kui ka Eesti Draamateatri lavastusel. Kuigi E. Draamateatril oli mõni näitleja väliselt sobivam või mänguvõimelt tugevam, jäi siiski „Vanemuise“ lavastusest ühtlasem mulje. E. Draamateatril puudus too solidsuse sordiin, mis „Vanemuise“ lavastuses oli korralikult läbi viidud. Kui A. Suurorg notar Sinisaluna oli J. Pöderist väljumisel sobivam, ei olnud J. Pöderi osatõlgendusel sellist pingutuslikku rõhutamist kui esimesel. L. Tubin pr. Sinisaluna andis loomulikkuses kui ka mängu ühtlasemas läbiviimises parema kuju Li Lasneri pr. Sinisalust. A. Sunne Lehmu-sena kahes esimeses vaatuses oli huvitav ning mõjuv, kuid lõpu poole kippus samuti segama liigne rõhutamine.

H. Raudsepa „Mees trumpidega“ on teatritele üle hulga aja jälle üsna tõhusaks algupärandiks. Siin esineb kenake annus raudsepalikku teravmeelsust, huumorit ja ladusust. Ka situatsioonelt ja pingelt on see komöödia üsna tihe. Sündmustik, mis areneb ühiskondlik-poliitilisel tagapõhjal, on pinev ja meile lähedane.

Ka Luts-Särevi „Suvi“, Eesti Draamateatri ringreisuetendusena Tartus, ei olnud kõige kunstipuhtam. R. Tarmo muidu päris mõjuvalt mängitud Lible rollis jäi kaugele loomulikkusest. Nõksud, nagu näit. kalgi-kasti kukkumine, jäävad otsituiks ning võivad kõne alla tulla lastetükkides. Liiga rõhutatud, paljupakkuv ja pingutatud tahab olla E. Draamateatri stiil, milleks nähtavasti ahvatleb maapublik. Kõige usutavama ja loomulikkuse piirides püsivama tüübi saime F. Malmstenilt Andrese osas.

Viimase uuslavastusena enne jõule tuli „Vanemuises“ ettekandele J. Jaigi viiepildiline näidend „Põrgu“. Sellel kuningakülmalikust päevakajalisest revüüst jäi lava-teosena segane mulje. Näidendi intriig on lõtv ja tegevus näidendi heaks ülesehituseks napp. Selletõttu läheb kohati jälgimine igavaks ja on tunda tekstilist liig-liha. Näidendi päästvamaks elemendiks on aga terav-meelne sõnastus ja sümboolika nüüdisajale. Siin on J. Jaik osanud näha tabava sarkasmiga tänapäeva sünd-musi. „Pihtaandmine“, pilkamine ja naljahaitmine meid

ümbritsevaile oludele ja sündmusile teeb „Põrgu“ rahvale lähedaseks ning kutsub vaatajais esile naerupuhanguid ja headmeelt. Näidendisse põimitud tantsunumbriid olid taibukalt ja leidlikult koostatud.

Ainukese muusikalavastusena tuli hooajal ettekandele O. Sraussi operett „Viimne valss“. Noorsoo-etenduseks mängiti R. Kiplingi „Mougli“.

Tartu Töölisteater

Sügisel sai Tartus teoks uus teatriüritus Tartu Töölisteatri nime all. Juba mõne aasta eest püüti luua Tartus sellenimelist teatrit, kuid see üritus soikus juba ühe hooaja tegevuse järele. Sellest teatrihakatusest jäi järele ainult põhikiri. Möödunud kevadel Tartu Draamateatri Seltsi näitekunsti stuudio lõpetanud suurem hulk õpilasi ühes endisesse töölisteatri tegelaskonda kuuluvate inimestega kasutasid selle järele jäänud põhikirja ära ning moodustasid uue näitetrupi. See uus teater algas sügisel tegevust päris hoogsalt. Vaatamata minimaalsetele võimalustele, suudeti siiski anda viis lavastust. (Neist küll kaks, „Elu aabits“ ja „Kraavihallid“ varem mängitute üleskohendused.)

Tartu Töölisteater avas oma esimese hooaja Mika Valtari tõsise komöödiaga „Distsipliinitu sugupõlv“. Olugi, et sellel näidendil on olnud Soomes suur edu, ei ole ta vaba kompositsioonilistest puudustest. Sellevastu aga näidendis kasutatud ainetik (noorte kokkupõrked vanema generatsiooniga) omab küllaldaselt voorusi näidendi vaatamiskõlvulikkuseks.

Mängult tuleb „Distsipliinitu sugupõlve“ ettekannet lugeda rahuldavaks. Kuigi kohati võis tunda, nagu ei oleks teos veel küps lavaleaskmiseks, jättis ta üldiselt siiski rahuldava mulje.

Teisena lavastati tundmata autori Juhani Kihulase „Häda õnnega“. Seda tükki on juba mängitud mitmes teatris, kuid ta ei ole saavutanud senini tõsisemat läbilõõvust. Põhjused selleks peituvad küll näidendis endas. Nõnda jäi „Häda õnnega“ ka Tartu Töölisteatri ettekandel kahvatuks.

Uue teatri suuremaks lavastuseks hooajal sai S. Tretjakovi „Mõirga Hiina“. See teatri reportaaž on kirjutatud suurlavadele. Teatri reportaažina võttes ei saa siit hakata otsima draama vormi, küll aga on autori poolt teosesse kuhjatud palju liigset ja muist tegelasi antud pigimustas värvis. Tartu Töölisteater suutis sellest siiski üleliigse välja koorida ning tüki voolavalt pislavale rakendada. Kahtlemata sellise tüki lavaletoomine on noorel teatril seotud suurte raskustega ning nõuab palju jõukulutust. Kuid püsiva töö ja hea tahtega saavutatakse mõndagi. Ning head tahet näib teatril olevat ja see ongi, mis õigustab ta olemasolu. V. A.

PEARU ORAVA

Usk ja piibel

Igaüks saab õndsaks omal viisil. Ühed usuvad raskelt ja eluvõõralt, teised usuvad kergelt ja elurõõmsalt; kuid öeldakse — kõik teed viivad Rooma (Rooma all ma mõtlen Jumalariiki).

Üks raskematest uskudest on adventistide usk. Nad usuvad nii vana kui uut testamenti. Nad on ühtlasi juudid ja kristlased: pühitsevad seitsmendat päeva, ei söö sealihaga, kuid tunnustavad ka Kristust. Mooses ja Kristus on neile üheväärsed.

Seda, mida käsib Mooses, keelab Kristus. Et Moosese raamatuid Kristuse evangeeliumiga kooskõlastada, selleks uurivad nad piiblit. Seda kooskõlastamistööd nad nimetavad „piibli seletamiseks piibliga“. Mooses keelab näiteks sealihaga söömise, Kristus pole seda käskinud. Vanas testamendis on kästus pühitseda seitsmendat päeva, Kristus pole seda keelanud. Järelikult, tuleb kinni pidada nii vanast kui uuest testamendist.

Nad usuvad niivõeldi toptelt. Toptelt on alati rohkem. Aga usu alal — mida rohkem, seda raskem.

Raskused aga teevad inimese haigeks ja närviliseks. Tundsin üht adventisti, kes oli nagu närvidehunnik. Ma soovitasin tal ajutiselt muuta oma usku, aga tema soovitas mul muuta oma usku.

„Elu on isegi raske,“ ütlesin mina, „ei maksa teda veel usu kaudu raskemaks teha... Mis ametit sa pead?“

„Ma olen elukutselt tšiler,“ vastas adventist, „aga viimasel ajal töötasin päevatöölisena.“

„No vaat,“ ütlesin mina. „Soovitan sul puhtast südamest muuta oma usku. Sul on täiesti võimatu pühitseda seitsmendat päeva: peremees ei ole sellega rahul.“

„Jah,“ ütles adventist. „Ta vallandas mu sellepärast.“

„No vaat! Teiseks, milleks põlata sealihaga? Meie põhjamaises kliimas on see üks asendamatu toiduaine.“

VÕIDU 12 TARTUS
TEL. 11-70

VALMISTAN
RÕIVASTUSTÖID
DAAMIDELE
H'ARRADELE
JA
VORMIRÕIVAID

„Aga siga on ju roojane!“

„Mitte roojasem kui see, kes teda tarvitab,“ ütlesin mina. „Kui vaene inimene ei tarvita sealih, siis ta peab poolenisti nälgima. Ütleme, sa töötad peremehe juures, lauale tuuakse sealih. Teised söövad sealihapraadi, aga sina lõmpsid leiva kõrvale haput piima, mis on veel kaljaga tublisti vesiseks tehtud.“

„Ah!“ ütles adventist. „See on täitsa õige.“

„No vaat! Aga kuidas sa saad siis teistega ühes töötada? Sa sured välja. Kalooriatest tuleb puudus.“

Adventist haigestus tõsiselt. Ta ei saanud enam öösiti magada. Unetuid öid saatis ta mööda piibli lugemisega.

„Jäta see piibel,“ ütlesin ma talle, „ta viib su hauda! Kellele palju on antud, sellelt ka palju nõutakse.“

Adventist ajas enese käsipõsele ja ütles:

„Kellelegi pole rohkem ega vähem antud, kui see, mis seisab piiblis. Kui tuleb viimne kohtupäev, siis selle mittetundmisega ei saa end keegi vabandada.“

„Kas sa elad tänasele või viimsele kohtupäevale?“ küsisin mina.

Adventist ei vastanud. Ta ei jõudnud enam rääkida. Teda oli tabanud sada ja üks häda: närvinõrkus, jalgadekülmetus, unepuudus, kõha, nohu, tiisikus ja tont teab mis.

„Sul oleks tarvis arsti juurde minna,“ ütlesin mina.

„Arst ei aita, kui Jumal ei aita,“ vastas adventist.

Mõtlesin, et inimene sureb püha mehena. Ta tõmbas juba nii-öelda oma viimseid tõmbusi. Enne surma kutsus ta mind enda juurde ja ütles:

„Võta see piibel! Kuigi sa oled pagan, aga muidu hea inimene. Loe nüüd sina seda raamatute raamatut, ma enam ei jõua. Ma kingin ta sulle.“

„Täna!“ ütlesin mina. „Kas kavatsed nüüd üle minna uude usku?“

Adventist ei vastanud.

Ta keeras enese teisele küljele ja katsus magama jääda. Enne surma tuli talle ometi hea uni.

„Kuule,“ ütlesin mina, „ma toon sulle arsti.“

„Üks arst on Jumal taevas,“ pomises ta vaevalt kuuldavalt.

Ma ei võinud inimesel surra lasta nagu mõnel kärbsel. Rakendasin täku ette ja sõitsin arsti järgi.

Arst tuli.

Ta vaatas adventisti läbi, kraadis, kuulas ta kopsu-krõbinaid, katsus südamegevust ja ütles:

„See inimene sureb nälga!“

„Nälga? Ma mõtlesin, et tiisikusse.“

„Mingisugust tiisikust pole tal, vaid inimesele on tarvis süü anda!“ ütles arst.

„Ei tea, kas talle sealih võib anda?“

„Ükskõik mida, ainult inimest on tarvis toita!“

Ma võtsin adventisti oma hoole alla. Andsin talle süü kõike, mida sõin ise. Esialgu punnis ta küll vastu, aga pärast vandus alla. Kõige paremaid tagajärgi andis just seapekk. Peale seda oli tal põrgulikult hea uni.

Inimene hakkas paranema tund-tunnilt. Ja mida rohkem ta paranes, seda suurem isu tal tuli. Ütleme, pärastpoole, kui portsjoni seapraadi ära söi, siis lakus taldrikugi ära.

„Kas sa ei sooviks nüüd oma piiblit tagasi?“ küsisin ma temalt, kui ta oli juba niivõrd paranenud, et enese „pukke“ peale ajas.

„Ah!“ ütles adventist. „Mis teen ma nüüd piibliga, ma olen nüüd rüvetatud inimene läbi ja läbi.“

„Mõistlik ka,“ ütlesin mina. „Nüüd on tarvis elu elada, aga viimsele kohtupäevale mõtleme siis, kui paras aeg tuleb.“

Adventistist sai elumees. Ta võttis enesele kena naise ja elab nagu poiss. Suitsetab, joob viina, töötab. Hiljuti ostis enesele oksjonilt pruugitud puutööriistad ja kavatseb tiseriks hakata. Selle kõige eest võlgneb ta tänu mulle.

Aga minu oma elu hakkas sellest tunnist allamäge minema. Ja mispärast? Adventisti piibli pärast. Hakkasin seda raamatut lugema ja kaotasin ka ära une. Liiga jubedaid asju kirjutatakse ses raamatus.

„Kaege no, ilmarahvas, nüüd on peremees adventistiks hakanud!“ hädaldasid kodakondsed.

Aga mul olid tõesti tuurid Riiga, adventistide seminari minna. Kaotasin ära une ja elutahte.

Jätsin siiski seminari minemata ja kinkisin selle raamatu edasi mõisa sepale, tahtsin vaadata, kuidas see tema elule mõjub.

Aga mõne aja pärast sain ma sepaga kokku, see tänas ja ütles, et tema elul pole viga.

„Elu läheb mul ühtepuhku kuraasikamaks,“ ütles sepp.

„Tõesti!“ imestusin mina. „Kas see raamat sulle mingit mõju ei avalda?“

„Ei avalda,“ vastas sepp.

„Siis oled sa väga kange inimene?“

„Olen ikke kah!“

„Kaugele sa lugemisega juba oled jõudnud?“

„Oh!“ ütles see. „Ma polegi seda veel lugenud. Need adventistide piiblid on trükitud väga õhukesele paberile ja ma keeran sellest plotskit.“

E. Nurm

Kas raekoda või linnamaja?

Möödunud aasta lõpul tõsis Tallinna linnavalit-suses pävakorrale raekoda nimetuse muutmise küsimus, sest 1) raekoda nimetus on osalt võõra päritoluga ja 2) sõna „koda“ olevat viimasel ajal hakatud siduma asutise mõistega (kohtukoda, katsekoda, esinduslikud kodad jt.), mispärast see nimetus ei sobivat enam hästi mõistetele „raekoda“, „vaekoda“ jt., kus sõnal „koda“ olevat hoone tähendus. „Raekoda“ asemel peetakse soovitavaks võtta näit. „linnamaja“ (analoogiliselt vallamajale). Küsimusse lähemal süvenemisel osutub aga säärane „keeleuuendus“ tarbetuks järgmistel kaalutlustel: Kuigi sõna „raekoda“ esimene pool on saksa päritoluga, on ta ometi meie keeles täiesti kodunenud ja üldiselt tarvitata, olles teataval määral seotud meie rahva ajalooajaga. Sõna „koda“ on aga eesti keele põliseid sõnu, mille iga on võimalik tagasi viia vähemalt soome-ugri aegadele. Kui selle sõna funktsioonid on viimasel ajal avarduvad ja „koja“ nimetus antud ka mitmesugustele asutistele (kohtukoda, põllutöökoda jne.), siis ei tarvitse sellest veel järeldada, et „koja“ senised tähendused tuleb hüljata. Et kultuuri ning hariduse tõusuga ja tehnika arenemisega käsitähtsuseks tuleb keelde võtta uusi sõnu, on üldtuntud tõsiasi. Uute mõistete jaoks ei soetatagi aga ainult uusi tüvisõnu, vaid sageli antakse keeles juba oleval sõnale uued lisatähendused, mis on vastava sõna põhitähendusega kuidagi seotud; nii tekivadki sõnadel ka ülekantud ehk metafoorilised tähendused. Seda teed on käinud kõik maailma keeled; et selles veenduda, tarvitseb vaid avada ükskõik missuguse keele sõnastik, kus võib paljudel sõnadel leida rohkesti ülekantud tähendusi, mis on mõnikord alg tähendusega väga nõrgalt seotud. Ekslik on ka arvamus, nagu oleks sõnal „koda“ olnud senises keelepruugis ainult hoone tähendus ja asutise mõiste talle omistatud alles viimastel aegadel. Pole ju raekodagi mitte lihtne linna hoone, vaid väga tähtis asutus, linna tuiksoon; ka kaalukoda, vaekoda, valukoda, sepike, töökoda jt., pole mitte ainult hooned, vaid ka teatavad asutised, resp. käitised.

Lõppeks, kui kardetakse, et kõnealusel sõnal tekib liiga palju tähendusi, mis võiks põhjustada mõnel puhul arusaamatusi või ebaselgust, miks siis keelest välja tõrjuda seal juba juurdunud sõnad „raekoda“, „vaekoda“ jt.? Kas poleks vahest loomulik, et viimaste aastail loodud uutele asutistele leitaks vajaduse korral teised nimetused.

$\frac{A}{S}$ TARTU PANK

ASUTATUD 1868 AASTAL

PEAPANK; TALLINNAS
OSAKOND: TARTUS

TOIMETAB KÕIKI TEHINGUID
SISE- JA VÄLISMAAL
VARAKAMBER – SEIFID

PANGA-ÜHENDUS LONDONIS:
THE BRITISH OVERSEAS BANK LTD.

A. H. Tammsaare pilt

reproduktsoonidena prof. N. Triigi sõejoonisest heal kriit-paberil »Tänapäeva« kausta suuruses on saadaval »Noor-Eesti Kirjastuse« kauplusest ja teistest parematest raamatukauplustest üle maa.

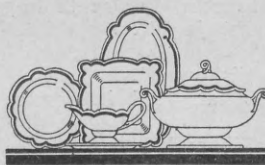
Reproduktsoon, kleebitud hallile kartongile, on eriti sobiv koolide, kultuurasutuste, kodude jne. seinapildiks.
Hind 75 senti.

Tellida »NOOR-EESTI KIRJASTUS«, pk. 76, Tartu

TOIMETUSELE SAADETUD

Sõdur nr. 51—52; 1—3
Töölise Hääl nr. 12; 1
Taluperenaine nr. 1
Ühistegevusleht nr. 12
Eesti Raudtee nr. 6
Eesti ja N. Liidu kaub.koja majand. büll. nr. 4
Kaitskem noorsugu alkoholi eest! E. Karskusl. kirjast.

„Majatarbed – Mirvitspojad“

Suurimas valikus
majatarbeid,
lauanõusid
serviise
kinkeasju jne.

A/S. „D. MIRVITS & POJAD“

TALLINN, V. Karja 7, telef. 483-62
TARTU, Raekoja 6, telef. 3-83

Nädal Pildis nr. 1
Välis-Eesti nr. 1
Kasvatus nr. 1
Aed nr. 1
Teater nr. 1
Eesti Naine nr. 1
Kooliuuenduslane nr. 1
Postisarv nr. 12

„Tänapäev“ ilmub kord kuus. Tellimishind aastas (12 nr.) kr. 3.60, poolaastas kr. 1.80, veerandaastas kr. —.90
Üksiknumber 35 s.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Gustav Adolphi 8, Noor-Eesti, telefon 2-66. Toimetaja kõnetund igal äripäeval k. 11—12.

Vastutav toimetaja: JAAN KÄRNER.

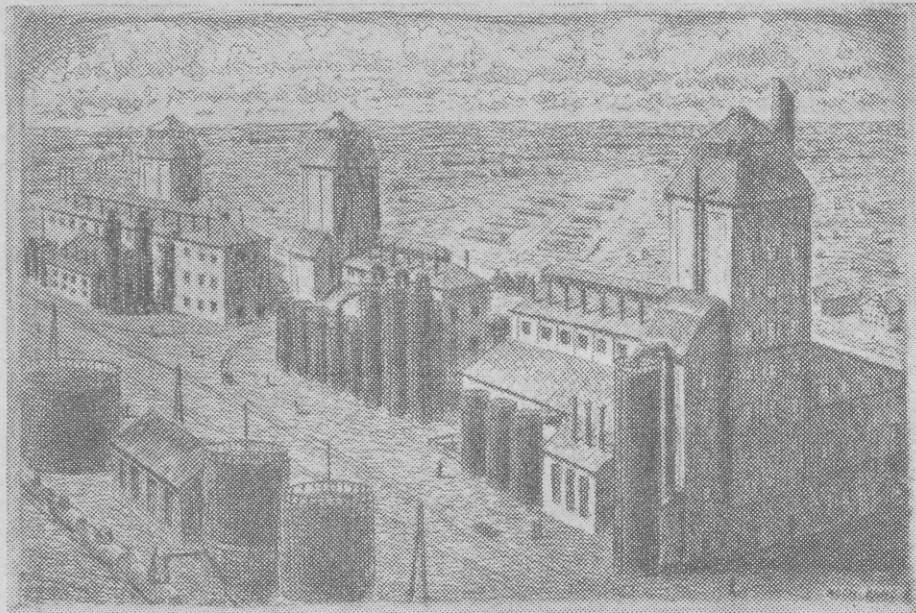
Väljaandja: O.-Ü. NOOR-EESTI KIRJASTUS.

Noor-Eesti Kirjastuse trükk Tartus, 1937.

Ilmus 27. jaanuaril.

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei hoita. Käsikirjad saadetakse tagasi, kui selleks on lisatud vastaval määratud postmarke.

Klišeed A. Raba tsinkograafiast.

Õlivabrikud
Kohtla-Järvel

A-S. ESIMENE EESTI PÕLEVKIVITÖÖSTUS

end. Riigi Põlevkivitööstus

JUHATUS JA MÜÜGIBÜROO TALLINN, Valli 4—3. KAEVANDUSED, ÕLI- JA BENSIINIVABRIKUD
Kohtla-Järvel ja Kukrusel. Telefon: Jõhvi 5.
Telegr. aadr.: Peapõlevkivi. Õliladu Tallinna sadamas Telefon: 309-07.
Telefonid: juhatus 450-62, üldine 450 85, arveosak. 474-76. Bensiinijaamad: Tallinnas ja Kohtla-Järvel.

Kirjanik A. H. Tammsaare 60. a. sünnipäeva puhul

leidku teed igasse kodusse Eesti algupärase kirjanduse kapitaaltes

TÕDE JA ÕIGUS

„Tõde ja õigus“ maksab:

I osa:	broš.	kr. 5.—,	paberköites	kr. 6.—	ja iluköites	kr. 7.—
II osa:	„	kr. 6.—,	„	kr. 7.—	„	kr. 8.—
III osa:	„	kr. 5.75,	„	kr. 6.75	„	kr. 7.50
IV osa:	„	kr. 6.—,	„	kr. 7.—	„	kr. 8.—
V osa:	„	kr. 6.75,	„	kr. 7.75	„	kr. 8.75

Peale selle A. H. Tammsaare teostest müügil:

Kaks paari ja üksainus.	Jutustus.	Hind	kr. 1.—	Meie rebane.	Noorsoojutt.	Hind	broš.	kr. 2.40,	
Noored hinged.	Novell.	„	kr. 1.50		paberköites	kr. 2.90			
Raha-auk.	Jutustus.	„	kr. 1.25	Eiu ja armastus.	Romaan.	Hind	broš.	kr. 6.—,	
Uurimisel.	Jutustus.	„	kr. 1.25		paberk.	kr. 7.—,	iluköites	kr. 8.—	
Sie transit...	Artiklid.	„	kr. 1.75	Ma armastasin sakslast.	Romaan.	Hind	broš.		
Kõrboja peremees.	Romaan.	„	kr. 1.60		kr. 4.50,	paberk.	kr. 5.25,	iluköites	kr. 6.—

O.-ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“

Tartus, Gustav-Adolfi 8. Raamatukauplus Tartus, Rüütli 11.

Hind 35 senti.